ERFGOEDCEL
WAASLAND

VERZAMEL DINGEN

EENMALIG TIJDSCHRIFT
OVER VERZAMELEN EN
VERZAMELAARS

WASE PRIVÉVERZAMELAARS IN DE KIJKER

GRAAIEN OF VERFRAAIEN?

BEKENTENISSEN VAN EEN VINTAGE-VERSLAAFDE

TIPS VOOR JE EIGEN COLLECTIE

EN MEER...

VERZAMEL
DINGEN

Vraag een gratis proefnummer aan

van het tweemaandelijkse kunst-en erfgoedtijdschrift
Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen

•

Zes themanummers per jaar en zes keer een uitgebreide tentoonstellingsagenda met boeiende achtergrondinformatie.

•

Surf naar www.tento.be

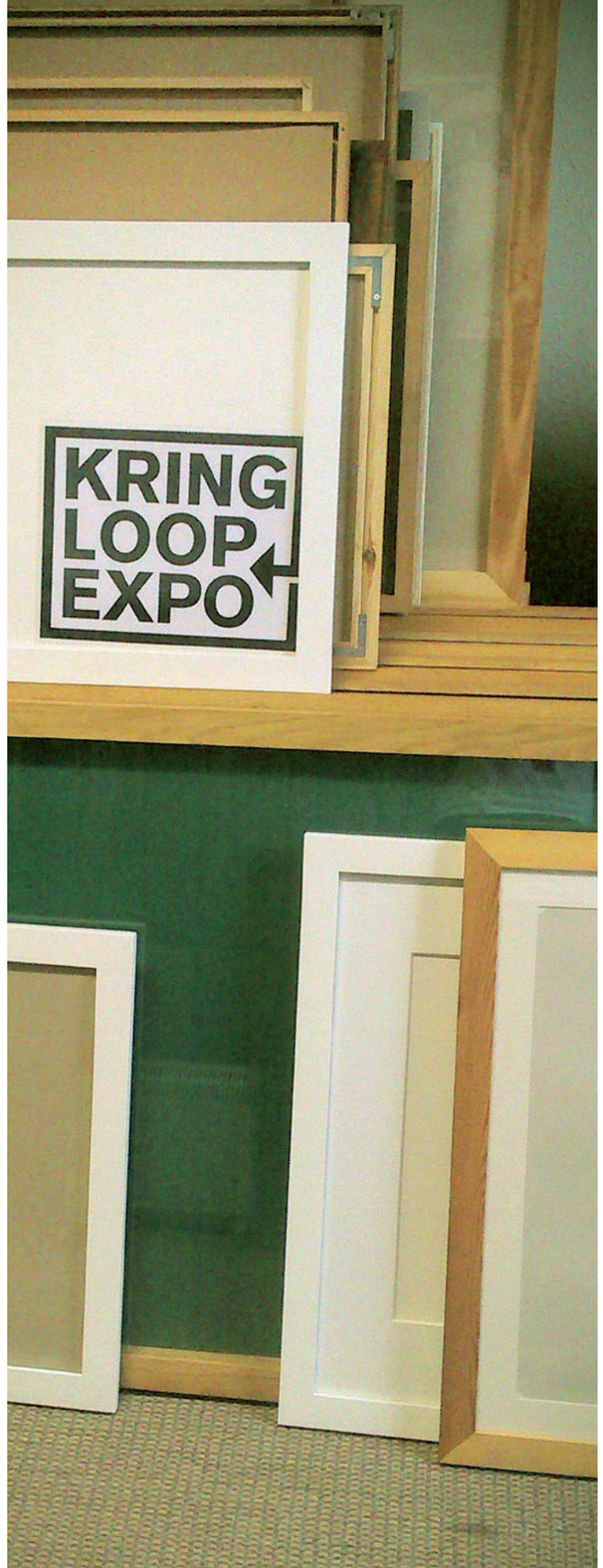

Cultuur hergebruikt!

Voor tentoonstellingen, podiumkunsten en filmsets worden vaak nieuwe materialen gemaakt of aangekocht (sokkels, stolpen, banken, display tafels, acclimatisatie, kaders, audiovisueel materiaal, decors, kostuums, props, belichting, ...). Door een gebrek aan opslagruimte komt dit materiaal nadien soms in de afvalcontainer terecht. Daarnaast staat veel materiaal in opslagplaatsen tevergeefs stof te vergaren in de hoop dat het in de eigen organisatie nog eens hergebruikt zal worden.

Met het project Kringloopexpo krijgt dit cultureel materiaal een tweede leven. Drempels als tijdsnood en geldgebrek mogen hier geen struikelblok meer vormen, want de website biedt een uitgebreide inventaris van kwalitatief materiaal dat u voordelig kan huren of kopen van aanbieders uit België en omstreken.

Na gratis registratie kan iedereen kosteloos eigen kwaliteitsvol expositie- of podiummateriaal online aanbieden en vragen. Wij vragen enkel een commissie van 15% wanneer een transactie volgt. Het Kringloopexpo-team kan uw kwaliteitsvol materiaal ook kosteloos overnemen, mocht u er geen bestemming meer voor vinden. Daarnaast kunnen we ook bij u materiaal komen opmeten en fotograferen om het te publiceren op de website. Ten slotte kunnen we bij transacties ook materiaal inpakken en vervoeren.

Kringloopexpo ontstond uit een samenwerking tussen Brugge Plus vzw en Musea Brugge. Deze samenwerking werd al snel uitgebreid met belangrijke Belgische partners zoals: Green Track, Jonge Sla, Groene Apen, Open Doek, REcoEP, Ovam, Transitienetwerk Cultuur, Netwerk Alert, Europalia, MSW, SMAK, Faro, Wiels, Bozar, MuZEE, KMSK Brussel, Museum M, MSK Gent, Locus, Vooruit, KVS, De Munt, MAS, Stepp, Komosie, Huged, BAM...

Kringloopexpo wil culturele organisatoren ook stimuleren om bij hun producties vanaf de ontwerpfase rekening te houden met duurzaam (her)gebruik van hun materiaal. Op onze website vind je hier handige tips voor.

Produceert u tentoonstellingen, filmsets, podiumkunsten of theatervoorstellingen en wilt u naast ecologische ambities ook uw budget onder controle houden? Maak dan gebruik van onze website om uzelf en collega-organisatoren op een ecologische wijze aan betaalbaar kwaliteitsmateriaal te helpen. Kringloopexpo biedt u de mogelijkheid om een concrete stap te zetten naar meer duurzame cultuur.

Onze deuren staan open voor organisaties en personen die onze overtuigingen delen en actie willen ondernemen!

KRING
LOOP
EXPO

Kringloopexpo is een ecologisch-cultureel initiatief van Brugge Plus vzw, het project werd gerealiseerd met de steun van de Vlaamse Overheid, de Nationale Loterij en het Fonds Duurzaam Materialen- en Energiebeheer beheerd door de Koning Bouwdewijnstichting.

BRUGGE · BRUGGE PLUS · FONDS DUURZAAM MATERIALEN- EN ENERGIEBEHEER · Vlaanderen verbeelding werkt

EDITO

© Stefaan Van Hul

EDITO

Verzamelen is van alle (leef)tijden. Als kind sparen we knuffels en schelpen. Daarna verzamelen we andere, nuttige dingen, zoals schoenen, kleren of muziek. En dan heb je mensen die gepassioneerd zijn door dingen van vroeger. Zij leggen 'erfgoedverzamelingen' aan, gaande van postkaarten of Expo 58 tot grammofonen en kunstkeramiek.

Elke verzamelaar heeft een eigen visie op het waarom van zijn of haar collectie. De één kiest voor de esthetiek van de spulletjes, de ander hoopt iets van het verleden te kunnen vasthouden. Sommige verzamelaars streven ernaar de beste verzameling in haar soort aan te leggen en werken daarvoor nauw samen met verzamelclubs. Maar wat hen allen bindt, is een onvoorwaardelijke liefde voor hun stukken. Langzaamaan gaan al die verzamel(d)ingen ook een eigen verhaal vertellen: het verhaal van mensen met een passie.

Met het project "Verzameldingen" wilde de Erfgoedcel Waasland die passies in de kijker zetten. In één vlotte beweging wilden we ook aantonen dat interessant erfgoed net zo goed bij mensen thuis ligt als in een museum of archief. Een speerpunt van het project was het weekend van 21 en 22 juni 2014, waarop we Wase verzamelaars de kans wilden bieden om met hun passie naar buiten te komen. Uiteindelijk gingen 27 verzamelaars(koppels) in op die vraag. Op 32 locaties kon je in het Waasland een bezoek brengen aan kleine en grote tentoonstellingen met stukken uit privécollecties. Tegelijkertijd hielden privémusea opendeur en toonden de Wase archieven en heemkringen hoe de verzameldingen van één generatie het erfgoed worden van de volgende.

Omdat over het thema veel inkt kan vloeien, besloot de erfgoedcel om er meteen ook het eenmalige tijdschrift aan te wijden dat nu voor je ligt. De auteurs die eraan meewerkten, buigen zich over vragen als: waarom verzamelen we? Welke zijn de belangrijkst trends in het verzamelcircuit? Welke rol speelt nostalgie in het zoeken naar onze verzameldingen? En wat kunnen we doen met onze stukken als we ze willen beschermen voor de eeuwigheid? Uiteraard komen ook de verzamelaars en de erfgoedbewaarders zelf aan het woord.

Laat één ding alvast duidelijk zijn: we zullen als mensheid niet snel stoppen met verzamelen, ongeacht waarom we het überhaupt doen of wat we uiteindelijk bewaren voor de toekomst. Wie verzamelt, weet maar al te goed welk plezier daaraan te beleven valt. Hopelijk brengt dit tijdschrift een glimp van dat plezier over bij de niet-verzamelaar en leren de verzamelaars iets meer over zichzelf, over de omgang met een collectie en over de motieven van hun mede-verzamelaars. Om ons daarna weer ten volle te storten op onze verzameldingen!

Remi Audenaert,
Voorzitter Interwaas - Erfgoedcel Waasland

INHOUD

Over verzamelen en verzamelingen

6
Van prikkeldraad tot tandpasta: het verklaren van verzamelwoede

16
Jager en verzamelaar

Een leven met verzameldingen

22
Verzamelen: graaien of verfraaien?

29
Verzamelaars aan het woord

42
Over verzamelen en koekjes

47
Bekentenissen van een vintage-verslaafde

Bewaren voor de toekomst?

54
Hebben en houden: omgaan met je erfgoed

60
Ben ik goed bezig?

61
Over duivenkokertjes, oorlogsdagboeken, etcetera...

69
De verzamelaar als erfgoedmaker?

77
Successieplanning voor particuliere verzamelingen

JEAN-HUBERT VAN RAEMDONCK

Sint-Niklazenaar Jean-Hubert Van Raemdonck was één van die typisch 19de-eeuwse amateur-verzamelaars. Van goede afkomst en werkzaam als arts, spendeerde Jean-Hubert vooral veel tijd aan het opsporen en aankopen van allerlei historische artefacten. Silexen, fossielen, urnen en Romeinse munten… behoorden allen tot zijn verzamelaarskabinet. Maar Jean-Hubert was vooral gefascineerd door alles wat te maken had met Gerard Mercator. Op basis van die groeiende privécollectie schreef hij één van de eerste Mercatorbiografieën en lanceerde hij eigenhandig het Belgische onderzoek naar deze befaamde cartograaf. In 1861 was Van Raemdonck logischerwijze één van de stichtende leden van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas; later droeg hij ook een groot aantal objecten uit zijn collectie over aan het museum van de Kring in Sint-Niklaas.

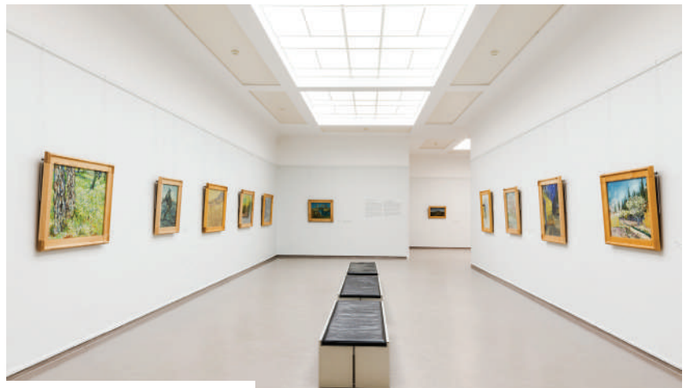

Van Gogh Gallerij Kröller-Müller Museum © Marjon Gemmeke

MUSEUMHUIS

Het zijn uiteraard niet enkel mannen die zich interesseren voor het verzamelen van kunst. Het befaamde Kröller-Müller-Museum in Nederland werd uitgebouwd door Helene Kröller-Müller (1869-1939) die bijna 11.500 kunstobjecten verzamelde. Ze had een eigen visie op verzamelen en schreef er zelfs een boek over. De kunstaankopen worden betaald uit het kapitaal dat haar echtgenoot, Anton Kröller, vergaart als directeur van het bedrijf Müller&Co. Helene droomt jaren van een museumhuis: een droom die in 1938 uitkomt als Rijksmuseum Kröller-Müller de deuren opent. Het museumgebouw wordt ontworpen door de Belgische architect Henry van de Velde. Helene Kröller-Müller is zelf de eerste directeur van het museum.

Rijken hebben honderd rozen nodig voor een druppel parfum. Dat is luxe. Het ware geluk bestaat erin dorens te verzamelen en een roos te vinden.

Johan Daisne (Vlaams schrijver, 1912-1978)

MEESTERWERKEN OP ZOLDER

Door televisieprogramma's als Tussen Kunst en Kitsch, Schatten op Zolder of Rijker dan je Denkt, begint zowat iedereen te dromen van die ene fantastische vondst tussen de rommel op zolder. Laten we eerlijk zijn: meestal zijn onze spulletjes niet zoveel geld waard. En gelukkig maar, want wie wil er zijn vondstjes of erfstukken enkel bekijken in Eurotekens? Maar nu en dan komt er toch eens een schat aan het licht. Zo nog in 2010, toen een Rubens opdook die tijdens de Tweede Wereldoorlog, uit vrees voor Russische soldaten, was weggeborgen en vergeten. Waarde: 70 miljoen Euro. Of wat van een oud schilderij dat bewaard werd achter de sofa, omdat de kinderen het ooit per ongeluk van de muur hadden gemept? Bij nadere inspectie bleek het te gaan om een authentieke Michelangelo ter waarde van 133 miljoen Pond. In 2000 bleek een zwart geschilderde stoel, gekocht op de rommelmarkt, in feite een authentieke Rietveld te zijn met waarde 34.000-57.000 Euro. Tja, soms heb je dan toch eens geluk…

1

OVER VERZAMELEN EN VERZAMELINGEN

OVER VERZAMELEN EN VERZAMELINGEN

Als het verzamelen te ver gaat - syllogomanie of het verzamelen van rommel
© Christian Lopez

VAN PRIKKELDRAAD TOT TANDPASTA: HET VERKLAREN VAN VERZAMELWOEDE

Je kunt het zo gek niet verzinnen of het wordt verzameld. Er zijn klassiekers, zoals postzegels, speldjes en suikerzakjes. En er zijn meer buitenissige verzamelingen, zoals mensen die zich storten op prikkeldraad, toiletpotten, hondenriemen, tandpasta of huizen. Huizen verzamelen? Het kan. Sterker nog, het gebeurt. Maar vanwaar die obsessie van de mensheid om aan het verzamelen te slaan?

TEKST: JACO BERVELING

MOET JE DIE VERZAMELAARS VOOR GEK VERKLAREN OF DANKBAAR ZIJN VOOR HUN VERZAMELWOEDE?

Taunia Elick behoort ongetwijfeld tot één van de meer bizarre verzamelaars die de wereld rijk is. In haar vrije tijd toert de Amerikaanse advocate met haar terreinwagen door Texas op zoek naar oude houten huizen. Inmiddels heeft ze er achttien. De meeste huizen kosten relatief weinig, hooguit een paar duizend dollar, en een koopje laat je als rasverzamelaar natuurlijk niet staan. Sommige huizen worden haar zelfs gratis aangeboden. Elick neemt al de optrekjes mee. Ze krijgen een mooie plek op haar uitgestrekte ranch.
Elick heeft inmiddels honderdduizenden dollars uitgegeven aan het verplaatsen, opknappen en inrichten van haar huizen. Het verplaatsen is geen eenvoudige opgave. De grotere huizen moeten in delen worden vervoerd, onderweg moeten bomen met overhangende takken worden gesnoeid en de telefoon- en energiemaatschappijen rekenen flinke bedragen voor het optillen van kabels die in de weg hangen. Ook in het opknappen van de huizen gaat behoorlijk wat geld zitten. De woningen zijn meestal in slechte staat en moeten vaak nog van elektriciteit en riolering worden voorzien. De kosten houden de advocate echter niet tegen. Elick kan er na drie decennia nog steeds geen genoeg van krijgen. Tijdens een interview zei ze: 'Het is net of je twee kinderen hebt en dat genoeg vindt. Maar dan komt er nog één, en daar hou je vervolgens net zoveel van als van die andere twee. Je denkt dan achteraf 'Ik zou niet zonder hem kunnen'. Die huizen zijn niet precies hetzelfde als kinderen, maar wanneer ik ze eenmaal heb, hou ik van allemaal evenveel'.

PRIKKELDRAAD EN TUBES TANDPASTA

Niemand weet het precies, maar vermoedelijk zijn er in Nederland en België een paar miljoen verzamelaars. Iedereen lijkt dat heel gewoon te vinden en toch is dat verzamelen buitengewoon merkwaardig gedrag. Er is immers veel tijd, geld, moeite en ruimte mee gemoeid. Neem Elick, ze geeft honderdduizenden dollars uit aan optrekjes waar ze nooit in zal wonen. Maar dat geldt ook voor al die miljoenen verzamelaars die zich op andere objecten richten. Mensen speuren eindeloos naar dat ene ontbrekende object, zijn bereid er fors voor te betalen en zien hun ranch, zoals in Texas, of hun huiskamer veranderen in een volgepakt museum. Er wordt veel energie ingestopt, maar wat levert dat verzamelen nu eigenlijk op? Wat is de diepere zin van tientallen hondenriemen, honderden rollen prikkeldraad en duizenden tubes tandpasta? Moet je die verzamelaars voor gek verklaren of dankbaar zijn voor hun verzamelwoede?

WAAROM VERZAMELEN?

Wanneer je verzamelaars vraagt waarom ze verzamelen, dan hebben de meesten eigenlijk geen idee. Ze kijken je glazig aan en mompelen dat het nu eenmaal leuk is om te doen. Daar kom je dus niet veel verder mee en Nederlandse en Belgische studies over 'het waarom' achter verzamelen zijn met een lantaarntje te zoeken. Gelukkig weten we tegenwoordig op basis van buitenlands onderzoek meer. Vooral in Engeland en de Verenigde Staten is er de laatste decennia serieus onderzoek gedaan naar verzamelaars. In Engeland is zelfs een nieuw onderzoeksveld ontstaan: de *Collecting Studies*. Op basis van dit en eigen onderzoek durf ik de stelling wel aan dat er niet één verklaring voor het verzamelen is. Wil je er ook maar iets van begrijpen, dan zul je er op verschillende manieren, vanuit verschillende disciplines, naar moeten kijken.

GEFRUSTREERDE CASANOVA'S

Als je dat niet doet, kun je de plank stevig misslaan. Ik denk dan met

Krabbenverzamelaar op de Jaarbeurs in Utrecht (Bron: Jaco Berveling)

name aan de psychoanalytische verklaringen van verzamelen. De bekendste auteur op dit gebied is ongetwijfeld de Amerikaan Werner Muensterberger. Deze psychoanalyticus schreef een leuk boek over verzamelen, maar het is behoorlijk eenzijdig en clichématig. Zijn verklaring staat nog helemaal in de freudiaanse traditie en komt erop neer dat verzamelen compenseert voor vervelende gebeurtenissen uit het verleden. Je hebt als kind iets tragisch meegemaakt (één van je ouders is bijvoorbeeld overleden) wat leidt tot angst en onzekerheid. Verzamelen is in deze visie een kwestie van compensatie. Verzamelaars gaan steun zoeken in objecten in plaats van mensen. Mensen laten je soms in de steek, spullen niet (die blijven keurig op hun plek staan). Verzamelen is een ideaal middel om allerlei frustraties een positieve draai te geven. Ook angst en frustratie op het seksuele vlak kunnen volgens deze theorie mensen tot verzamelen aanzetten. Verzamelaars zijn eigenlijk gefrustreerde casanova's. Omdat seksuele behoeften niet worden vervuld, zoeken ze naar een vervanging. Dit klinkt allemaal plausibel, maar het is op z'n minst eenzijdig. Hebben al die miljoenen verzamelaars een verstoorde moeder- of vaderbinding en seksuele frustraties? Wie verzamelaars interviewt, komt tot een andere conclusie. Een geïnterviewde verzamelaar zei: 'Volgens mij mankeer ik niks', en zo is het met de meesten.

SCHEIDEN, SCHULDEN, STERVEN

Een andere verklaring die plausibel klinkt, maar waar wel wat op valt af te dingen, zou je de economische verklaring kunnen noemen. Je hoort regelmatig dat verzamelen een lucratieve bezigheid is. Mensen verzamelen om er wat aan te verdienen. Zo bezien zou het een zuiver rationele bezigheid zijn. De Homo economicus weegt rationeel kosten en baten tegenover elkaar af, koopt goedkoop in en verkoopt met een dikke winst.
Het staat buiten kijf dat er veel geld in de verzamelbranche omgaat. In Nederland vermoedelijk minstens een half miljard per jaar en dat is nog een voorzichtige schatting. Wanneer we naar kunstverzamelaars kijken, dan zien we dat er regelmatig records worden gebroken. Een Picasso die van de hand gaat voor honderd miljoen dollar is niets bijzonders, maar ook de kleinere verzamelobjecten mogen er zijn. In 2007 bracht tijdens een veiling een Amerikaans honkbalplaatje nog 1,77 miljoen euro op. Aan alles wat zeldzaam is, valt in principe iets te verdienen. Het punt is echter dat de meeste verzamelaars zich zo sterk aan hun verzameling gaan hechten, dat het eigenlijk nooit tot verkopen komt. Ze hebben met hun collectie 'geleefd' en kunnen er gewoonweg geen afstand meer van doen. Een verzameling wordt pas verkocht wanneer één van de drie S-en in beeld is: scheiden, schulden of sterven. Pas dan wordt een collectie noodgedwongen van de hand gedaan. Dat verzamelen geld oplevert, is vooral een mooi verhaal waarmee verzamelaars hun familie geruststellen. Het legitimeert de volgende (dure) aankoop.

ALLES WIJST EROP DAT VERZAMELEN INSTINCT-MATIG GEDRAG IS EN GENETISCH VASTGELEGD

De freudiaanse en economische verklaringen hebben hun beperkingen. Dit wil overigens niet zeggen dat de psychologie en economie niets zinnigs over verzamelen te melden hebben. Integendeel, maar er is meer. We komen een stuk dichter bij de waarheid wanneer we ook kijken naar sociobiologische, historische, sociologische en filosofische verklaringen.

DWANGMATIG VERZAMELEN

Vooral de sociobiologie, evolutiepsychologie en neurologie hebben de laatste decennia aan een beter begrip van verzamelen bijgedragen. Alles wijst erop dat verzamelen instinctmatig gedrag is en genetisch is vastgelegd. Dat is ook niet zo gek, de geschiedenis van onze voorouders is honderdduizenden jaren verbonden geweest met jagen en verzamelen. Honderdduizenden jaren was er ook sprake van schaarste. Alles wat kon bijdragen aan overleven, was welkom. Dan ging het uiteraard om voedsel, maar ook voorwerpen hielpen het vege lijf te redden. Dingen willen hebben, was ooit buitengewoon functioneel. Van voorwerpen kun je wapens of gereedschappen maken en die vergroten de kans op overleven. Ons lichaam zorgt ervoor dat we het verzamelen aan de gang houden.

De sociobiologen Burnham en Phelan zeiden het al: 'Our genes reward us whenever we make progress'. Dingen verwerven geeft een lekker gevoel. Zoals iedere koopverslaafde weet, werkt kopen als een soort antidepressivum. Je lichaam beloont je met een prettige fysieke ervaring, een kortstondige *shot* geluk.
Ook leerzaam is het subtiele, maar belangrijke verschil tussen verzamelen en hamsteren. Verzamelen zien we als een gezonde bezigheid, dwangmatig hamsteren als een obsessief-compulsieve stoornis (OCS). Hamsteraars gaan volledig los. Het bekendste voorbeeld zijn de gebroeders Homer en Langley Collyer. De twee broers leefden in de periode 1929-1947 een teruggetrokken leven in de wijk Harlem in New York. Twee decennia lang sleepten de broers spullen naar hun huis totdat iemand de politie belde met de mededeling dat er een dode in het huis van de Collyers lag. Toen de politie een kijkje kwam nemen, bleek het huis gebarricadeerd. Nadat een ploeg van zeven man zich eindelijk toegang had weten te verschaffen, stootten zij op een muur van oude kranten, veldbedden, stoelen, dozen en ontelbare andere soorten rommel. Het lichaam van Homer werd als eerste gevonden. De politie haalde in totaal 103 ton spullen uit het huis, waaronder veertien piano's. Het duurde nog twee weken voordat Langley Collyer in een tunnel van krantenpapier werd ontdekt. De twee broers gingen ten onder aan een OCS-variant, die ook wel het *Collyer Brothers Syndrome* wordt genoemd. De laatste decennia zijn we meer te weten gekomen over deze stoornis. Amerikaanse wetenschappers zijn in 2001 gestart met de *OCS Genetics Study*. De studie richt zich op broers, zussen en andere familieleden die allemaal een obsessief-compulsieve stoornis hebben. Van al deze mensen is DNA afgenomen en geanalyseerd. Bij families waarin iedereen hamstert, blijkt één bepaald chromosoom eruit te springen. Het is de eerste aanwijzing dat de drang tot hamsteren genetisch is bepaald en van de ene aan de andere generatie kan worden doorgegeven.
In ander (neurologisch) onderzoek is men erin geslaagd met behulp van hersenscans de *collecting spot* (ook wel 'koopknop' genoemd) vrij nauwkeurig te lokaliseren. Het bevindt zich in de rechter prefrontale hersenschors. Verder is gebleken dat er in de hersenen afwegingsmechanismen werkzaam zijn.
Er wordt bij het verwerven van producten voortdurend een winst- en verliesrekening opgemaakt. Bij mensen met een hersenbeschadiging is dat afwegingsmechanisme

De vlinderverzamelaar in Winkler 1880
(Bron: Jaco Berveling)

waarschijnlijk in de war geschopt. Ze vinden alles belangrijk en voor de zekerheid wordt alles bewaard.

SCHRAAPKOORTS

De sociobiologische verklaring is echter niet compleet zonder een cultureel-historische. De vorm waarin de drang tot verzamelen zich uitdrukt, is sociaal en cultureel bepaald. In de eerste helft van de 19de eeuw schreef de Nederlander Kneppelhout, onder het pseudoniem Klikspaan, het boek *Studenten-typen*. Daarin neemt hij typisch Nederlandse eigenaardigheden op de hak. Klikspaan bezoekt bijvoorbeeld de gebroeders Quad. Het zijn verzamelaars van munten en handtekeningen. Na de nodige pesterijen en een vechtpartijtje staat Klikspaan weer op straat, waarna hij zijn gal spuwt op dit soort 'liefhebbers'. De Quads hebben nergens verstand van, maar worden van jongs af aan wel aangemoedigd tot dit soort schraapkoorts.' ... het is maar de hebzucht, de schraapkoorts, de lust van veel bij elkander te garen, de kanker van onze Hollandsch karakter, die wordt aangezet.' En daar heeft Kneppelhout een punt. Ook hedendaagse buitenlandse auteurs kijken verwonderd naar de Nederlandse verzamelwoede en beschouwen het land als een 'interesting special case'. In de 16de en vooral 17de en 18de eeuw was Nederland vermaard om zijn particuliere verzamelingen. Het aanleggen van een verzameling werd onder gegoede burgers een geliefde bezigheid. Daarbij speelde mee dat de havens van Amsterdam en Rotterdam een belangrijke bron waren van bijzondere en exotische voorwerpen. Het was de tijd van de *cabinets de curiosités* of kunstkabinetten die volgestouwd werden met schilderijen, penningen en munten, opgezette exotische dieren, gedroogde planten en stenen. Aan die vroegere particuliere verzamelwoede hebben Nederland en België menig museum te danken.

WAT DE REDEN VOOR HUN VERZAMELWOEDE OOK IS, ZE VERDIENEN ONZE DANK. ZONDER AL DIE GEDREVEN VERZAMELAARS ZOU DE WERELD IMMERS EEN STUK MINDER LEUK ZIJN

KWAKEN IN DE JUISTE VIJVER

Kneppelhout zag dat ouders bij hun kinderen het verzamelen van jongs af aan stimuleren. Dit geeft al aan dat verzamelaars niet in een sociaal isolement verkeren. Ouders, partner, kinderen, vrienden en kennissen, handelaars en verzamelaarsverenigingen hebben allemaal invloed op het gedrag van de verzamelaar. Menig verzamelaar bouwt een goede band op met handelaren en menigeen is lid van een verzamelaarsvereniging, zoals (ja, ze bestaan echt) de Stichting van Smurfenverzamelaars en de Thee-envelopjes Verzamelgroep. Deze verenigingen zijn een bron van respect en waardering. Wie 'verzamelen' wil begrijpen, kan niet zonder het begrip 'status'. Wie een mooie verzameling heeft opgebouwd wordt door anderen zowel bewonderd als benijd. Het luistert met status echter nauw. Verzamelaars moeten hun referentiegroep zorgvuldig kiezen. De econoom Robert Frank maakte ooit de vergelijking met kikkers. Een slimme kikker kiest een vijver waarin hij de grootste is. Hij kwaakt dan het hardst en alle kleintjes zullen met respect naar hem opkijken. Een verzamelaar met een bijzonder bierblikje maakt op zijn niet ingewijde buurman geen enkele indruk. Op de *Beer Can Collectors Club* is dat wel even anders. Die mensen begrijpen wel dat je iets bijzonders en zeldzaams hebt.

VERZAMELEN EN ERFGOED

Mensen verzamelen op basis van verschillende motieven. In de eerste plaats vanuit instinct, met daarbovenop een cultuur die verzamelen in hoge mate stimuleert. Verder zal er voor sommigen wel iets van compensatie bijzitten, maar dat is ongetwijfeld een kleine minderheid. Dat geldt ook voor de verzamelaars die het om geld is te doen. We gaan er alweer iets meer van begrijpen wanneer we ook kijken naar status. Verzamelen kan ook aanzien geven. Maar wie weet, is de beste verklaring uiteindelijk wel een filosofische en proberen al die verzamelaars hun sterfelijkheid te ontkennen. Zij verdwijnen, maar hun verzameling blijft bestaan. Al die verzamelingen zijn dan te beschouwen als gedenktekens. Zo laten verzamelaars hun sporen na in de tijd en dat is mooi, want iedereen profiteert van dit erfgoed. Aan menig verzamelaar hebben we een museum te danken. Wilt u wel eens iets anders zien dan oude of moderne kunst en bent u geïnteresseerd in prikkeldraad? Reis dan naar het Prikkeldraadmuseum in La Crosse, in de staat Kansas van de Verenigde Staten. Wilt u alles weten van toiletpotten? Stap dan in het vliegtuig naar het Toiletmuseum in New Delhi, India. U bent benieuwd naar de achtergronden van de hondenriem? Geen probleem, in het Dog Collar Museum in Maidstone in het Verenigd Koninkrijk leert u er alles over. En dan zijn er natuurlijk nog de internetmusea, zoals het tandpastauniversum van de tandarts Val Kolpakov, die niet alleen van zijn wachtkamer een tentoonstellingsruimte heeft gemaakt, maar nog veel meer laat zien op www.toothpasteworld.com. Stuk voor stuk erfgoed dat er zonder verzamelaars niet zou zijn geweest. Wat de reden voor hun verzamelwoede ook is, ze verdienen onze dank. Zonder al die gedreven verzamelaars zou de wereld immers een stuk minder leuk zijn.

Dit artikel is gebaseerd op Jaco Bervelings boek 'Hebben is houden. Wat iedere verzamelaar en boekenliefhebber over zichzelf moet weten', uitgeverij Aspekt.

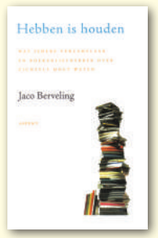

VERZAMEL DINGEN

Steengoed veldfles

Deze fles is gemaakt uit steengoed (hardgebakken klei). De bandoren of rijgoren rondom werden gebruikt om een draaglint door te rijgen. Zo kon de fles makkelijk meegenomen worden op reis of tijdens de jacht. Dit soort flessen komt al zeker vanaf de 13de eeuw voor en is men tot in de 19de eeuw blijven maken.

Collectie Albert De Ryck

MIEK COLE

Miek Cole werd geboren op de vooravond van Expo 58. Dit feit was voldoende om een 15-tal jaar geleden te starten met het verzamelen van alles wat met het Atomium en "Den Expo" te maken heeft. De verzameling is voor Miek in de eerste plaats een persoonlijk verhaal, waarin oorspronkelijke documenten en voorwerpen, familiestukken, foto's en publicaties samenkomen.

JOHAN TERRYN

In de 19de en de 20ste eeuw werd ons land overspoeld met een ongeziene hoeveelheid religieuze kunst. Johan Terryn is al jaren gefascineerd door die religieuze kleinoden en legde een imposante collectie aan van een paar duizend heiligenbeelden, relieken, sierborden, religieuze kastjes, wijwatervaatjes en devotieprenten. Toch blijft hij zoeken naar materiaal rond specifieke volksheiligen, zoals Bavo, Martinus of Theresia van Avilla.

KRIS BOEL

Blikken dozen behoren tot de typische verzamelobjecten. Kris Boel vergaarde er al meer dan 1000, vooral dankzij schenkingen of vondstjes, want Kris weigert mee te doen met de recente mode om blikken dozen (te) duur te (ver)kopen. Haar collectie loopt van de jaren 1920 tot vandaag.

FRANS DE BONDT

Frans De Bondt is gefascineerd door alles wat met Lokeren te maken heeft, maar zijn echte passie ligt bij zijn collecties wandelstokken en optica. De meer dan 300 wandelstokken verbergen nagenoeg allemaal een geheim. Zo zijn er bijvoorbeeld meettoestellen, dobbelstenen of zelfs glazen ogen in verborgen. Ze getuigen van een tijd toen de wandelstok een onmisbaar onderdeel was van de outfit van man, vrouw en kind.

Verzamelaars aan het woord

ALBERT DE RYCK

De interesse in koperwerk is de laatste jaren wat verminderd, maar dat laat Albert De Ryck niet aan zijn hart komen. Hij verzamelde al meer dan 100 koperen luciferdozen, kookgerei en kandelaars. Daarnaast verzamelt Albert ook keramiek uit de 18de en 19de eeuw.

JAN HOLVOET

In Jan Holvoets collectie zitten al zo'n 700 kerststallen, beelden, kaartjes en randmateriaal: het resultaat van 23 jaar gepassioneerd verzamelen. Eén van de bijzonderste stukken is een huisaltaar uit Hongarije uit de late jaren 1800. In het verleden presenteerde Jan zijn verzameling al op verschillende tentoonstellingen.

PEGGY VAN BOGAERT

Sinds 2000 verzamelt Peggy Van Bogaert historisch textiel, met een voorliefde voor de 18de en de 19de eeuw. Een greep uit haar collectie: Beverse kant uit de 18de en de 19de eeuw, klospatronen, Renaissancekant, 18de-eeuwse schoentjes en een waaier.

MYRIAM HOFKENS

Myriam Hofkens maakte van de aan- en verkoop van antiek, brocante en interieur haar beroep. Daarbij komt ze vaak stukjes van vroeger tegen, die ze bewaart tot ze er een geïnteresseerde plezier mee kan doen. Een verzameling van dingen "die je toch niet zomaar kan weggooien"…

JAGER EN VERZAMELAAR

Schrijfster en verzamelaarster Leen Huet bezint zich over vintage en vindt een voorloper van de rage in de Antwerpse dichter Max Elskamp. Ze denkt na over de manier waarop het internet verzamelaars van nut kan zijn, maar ook kan verblinden, en ze stelt opgelucht vast dat sommige ambachtelijke methodes van verzamelen nooit hun waarde verliezen.

TEKST: LEEN HUET

VINTAGE VROEGER

Aan het begin van de twintigste eeuw zwierf de dichter Max Elskamp dagelijks door Antwerpen, op zoek naar flarden van kinderliedjes, papiertjes waarin men sinaasappels verpakte, de schalen van kippeneieren gelegd op Goede Vrijdag, en in boomstammen gekerfde liefdesverklaringen. Hij verzamelde de vluchtige, nederige resten van het dagelijks leven, en trachtte het geluk van zijn kindertijd vast te houden in de snel industrialiserende stad. Emmanuel de Bom schreef over die omzwervingen in de buurt van het Vleeshuis: ‘Hij hield me staan vóor zo’n armetierig vensterraampje, waar men op een bord kan lezen: ‘Hier schenk men kaffe op’ of waar men zich mannekensblaren, koningsbrieven, ’t edele ganzen- en ’t lotospel kan aanschaffen - waar zoete lies en vijgen en zeepsuiker worden verkocht: in zulke duistere winkeltjes vond de folklorist zijn gading. En ik hoor hem, in zijn wat onwennig Antwerps, een betoog opzetten, dat de goede baas, de ogen wijd gesperd, aanhoorde: dat die mannekensblaren zoveel schoner waren dan de schoonste schilderijen, en dat hij, de baas, zoveel meer verstand had van kunst dan wij… Toen we weggingen heeft de man ons, over zijn onderdeur leunend, lang, enigszins wantrouwend, achterna gestaard…’

LUILEKKERLAND

Vandaag zie ik hippe jonge moeders in jurkjes van jaren-veertigsnit en jaren-zeventigkleuren, op Zweedse klompen, met een mand aan de arm boodschappen doen op de markt; ik zie meubels uit de jaren 1960 bij antiquairs; eethuisjes met

MEN VERZAMELT DINGEN OMDAT ZE VERBONDEN ZIJN MET DE IDEEËN VAN GELUK DIE MEN ALS KIND KOESTERDE

grootmoeders servies op tafel en psychedelisch behangpapier aan de muren; Citroën DS, Kevers en deux-chevaux op de wegen - waar ik ga of sta, ontmoet ik vintage. Misschien is de tijd rijp en hebben we allemaal iets geërfd van de bijzondere gevoeligheid van Elskamp (wiens eigen verzameling in het Museum Aan de Stroom (MAS) in Antwerpen verzeild geraakte). Verzamelingen hebben te maken met geluk. Men verzamelt dingen omdat ze verbonden zijn met de ideeën van geluk die men als kind koesterde. Voor de een belichamen Amerikaanse sleeën uit de jaren 1950 het paradijs, voor de ander zijn dat eerste drukken van Hugo Claus of Anton Van Wilderode, voor een derde weerbestendige reclameborden van de émailleries de Coeckelberg. Begonnen verzamelaars vroeger doorgaans moeizaam aan hun collecties, door te sparen, door advertenties in lokale tijdschriften uit te pluizen, door te telefoneren, rond te rijden en hier en daar een verzamelaarsbeurs te bezoeken, dan kan de hedendaagse verzamelaar elk moment onderduiken in de verlokkingen van het internet. De virtuele marktplaats- en zijn onuitputtelijk. Het komt erop aan je zoektermen goed te kiezen en deze ook te variëren. Doe je dat in meerdere talen, dan kun je het aanbod van de halve wereld leren kennen. Vervolgens kun je met die zoektermen meteen selecteren op afbeeldingen, zodat je een indruk krijgt van de charme en de staat van het object. De link brengt je dan naar de verkoper of naar de blog van een gelijkgezinde, in elk geval naar extra informatie over het voorwerp van je begeerte. Meer en meer bladwijzers/favorieten vormen samen een hoogstpersoonlijke winkelstraat vol verleidelijke etalages. Een ideaal tijdverdrijf voor verloren momenten. Zo groeit niet alleen de oorspronkelijke verzameling aan. Ook de lust om nieuwe verzamelingen aan te leggen, tiert welig verder, veel weliger dan vroeger, vóór het internet, ooit het geval zou zijn geweest. Zelf begon ik lang geleden ambachtelijk met het verzamelen van boeken, intussen zijn handtassen en poederdozen door het internet aan mijn reeks obsessies toegevoegd. Wil men niet verslaafd geraken, een bochel krijgen of failliet gaan, dan moet men zich regelmatig loskoppelen van het virtuele luilekkerland.

JACHTVELDEN

Ben je er eenmaal in geslaagd om je los te rukken uit het wereldwijde web, dan krijg je opnieuw wat perspectief. Je verzamelt uit liefde en liefde leidt vanzelf tot kennis. Kennis is een geheim wapen. Hoe meer kennis je opbouwt, hoe gemakkelijker je de kennis van anderen leert inschatten. Al snel besef je dat bladwijzers op je computerscherm niet volstaan.
In je met de hand volgeschreven adresboekje wil je de namen en mobiele nummers zien van andere en betere kenners, de mensen met de meest efficiënte adresboeken in het veld. De bewoners van de huizen van vertrouwen. Zij die aan de meest wonderlijke dingen weten te geraken, de mensen van wie je wilt kopen en aan wie je (ultieme toetssteen) ook zelf weer wilt verkopen, wanneer je verzameling een hoog niveau heeft bereikt en te groot wordt voor je woning.
Bovendien: voor een scherm zitten is goed en wel, maar je wilt mensen met passie horen vertellen over het onderwerp dat jullie beiden na aan het hart ligt. Je wilt de uitdrukking op hun gezichten zien, er is niets menselijkers dan dat. Je wilt de waren die ze bezitten, overschouwen in een kraam, voorzichtig aanraken en inspecteren. Je wilt een broodje of een hotdog eten op een beurs, tussen gelijkgezinden en concurrenten. Je bent een jager, je hebt een jachtterrein nodig in straten en zalen. Stel dat je tekeningen, etsen of oude affiches verzamelt: dan wil je de kwaliteit van de kunstenaarshand en van het papier direct waarnemen, zonder de sluier van pixels en twijfelachtige fotografie.

Origineel label van de speelgoedfabrikant Max Carl

Van speelgoedfabrikant Max Carl

VERZAMELEN, HEEFT DAT OOK TE MAKEN MET HEBZUCHT, MET VERVELING, MET IJDELHEID? WIE WEET

Het oog, het gehoor, de tastzin, de reuk, dat blijven de beste instrumenten van de verzamelaar, in gelijk welke tijd. Gelukkig heb ik een verzamelaar als vader; hij leerde me de waarde van persoonlijk contact.
Verzamelen verandert mensen ook in detectives. Google, Mozilla en Jeeves bieden onmiddellijke informatie en je kunt er onderzoek mee doen. Nooit zal ik vergeten hoe het me een week kostte om, almaar variërend met zoektermen, eindelijk informatie te vinden over een mechanisch speelgoedsoldaatje met cymbalen; hij was in perfecte staat, droeg een prachtig rood uniformjasje en een berenmuts, maar was voorzien van een onduidelijk etiket zonder firmanaam, met de afbeelding van een apensnoet en de letters mC. Uiteindelijk, en met een dosis geluk, kwam ik er achter dat mC stond voor Max Carl, een speelgoedmaker in Coburg, en dat het etiket met de apensnoet gebruikt was tussen 1958 en 1961. Ik sprokkelde gegevens op de websites van Duitse speelgoedmusea en noteerde de referenties van hun catalogi. Daar komt het meestal op neer: uiteindelijk zal je musea moeten bezoeken en boeken moeten raadplegen, wil je echt het fijne over je onderwerp te weten komen. Boeken met lange teksten, geschreven door mensen die lang over de zaak hebben nagedacht. Over Boch Frères in La Louvière, Val-Saint-Lambert of het Tigra-

meisje, over de tekeningen van Ensor, de auto's van Porsche of de meubelen van Bugatti. Over de jurken van Ann Saelens en de liedjes van Ann Christy. Zelfs als je een pionier bent en verzamelt voordat er een bredere belangstelling voor je onderwerp ontstaat, zal je kennis moeten opdoen over achtergronden of nevenaspecten. En die drang leidt onvermijdelijk naar bibliotheken en boekhandels. Het is grappig om te zien hoe sommige verzamelaars, die sinds hun schooltijd een gezonde hekel hebben aan het gedrukte woord en die geen seconde van hun leven overhebben voor roman of dichtbundel, toch een wand vullen met standaardwerken en gespecialiseerde tijdschriften over hun lievelingsvoorwerp.

SPECERIJ

Verzamelen, heeft dat ook te maken met hebzucht, met verveling, met ijdelheid? Wie weet. Maar iedereen die terugblikt op de jaren waarin hij of zij verzamelde, beseft dat die bezigheid een specerij is in het leven. Het brengt een lijn in de dagen, een doel, een richting, het genot van de jacht, van vangsten en vondsten. Er komen ontdekkingen van, ontmoetingen, vaardigheden zelfs, zoals bij de advocaat die achttiende-eeuwse klokken verzamelde en alras zelf klokkenhersteller werd (zijn collectie is te bewonderen in het Musée Duesberg in Bergen). Wie een verzameling nalaat, laat iets afgeronds na, iets wat zoveel duidelijker is dan een stroom aan dagen, jaren, gedachten en gevoelens. In die zin lijkt een goede verzameling op een goed verhaal.

Schattenzoeken op de openluchtrommelmarkt, het is voor de verzamelaar een vaste zomeractiviteit
© Lionel Allorge

Privécollectie Walther Moerdyck

PRIVAAT ERFGOED ONLINE

Meubels, speelgoed, boeken, familiefoto's of filmpjes, we houden allemaal wel iets bij van vroeger. Die stukken hebben soms meer dan een louter persoonlijke waarde, maar kunnen gerekend worden tot het erfgoed van de wijk, de gemeente of zelfs de regio. Klasfoto's uit de jaren '50, dorpsgezichten uit de jaren '30 of bidprentjes uit de 19de eeuw, het kunnen schatten zijn voor genealogen en historici. De website **Erfgoedbank Waasland** wil dit persoonlijke erfgoed daarom beter zichtbaar maken. Wie denkt dat zijn foto's of documenten interessant kunnen zijn voor meer dan de familie alleen, kan ze daar online laten brengen. Zo kunnen ook anderen ze terugvinden, bekijken, onderzoeken en misschien zelfs informatie achterlaten die je zelf niet had. De originele stukken blijven natuurlijk bij je thuis. De voorbije jaren kwamen er al meer dan 1500 foto's en documenten online, die stuk voor stuk het verleden van het Waasland beter zichtbaar maken.
Op **www.waaserfgoed.be** kan je een kijkje nemen. Wil je graag zelf stukken delen? Neem dan zeker contact op met de Erfgoedcel Waasland op info@erfgoedcelwaasland.be of 03/780.52.10.

TUUËVERASBRUUËD

Erfgoed hoeft niet steeds tastbaar te zijn. Dat bewijst de Lokerse heemkundige Marcel Pieters, auteur van **het Lokerse dialectwoordenboek**. Hij verzamelt al meer dan veertig jaar dialectwoorden die hij oppikt in gesprekken met stadsgenoten. In zijn naslagwerk zijn pareltjes terug te vinden als Moazoart (meikever), Litsepoepe (vanillepudding) of Tuuëverasbruuëd (paddestoelen). Het Lokerse dialectwoordenboek kende zijn eerste uitgave in 1995, maar dertien jaar later werd wegens succes een nieuwe, uitgebreide versie gepubliceerd.

DUURSTE OOIT

De Kaartspelers van de Franse schilder Paul Cézanne is het **duurste schilderij** dat ooit verkocht werd. De koninklijke familie van oliestaat Qatar kocht het voor 190 miljoen euro in 2011. De kaartspelers wordt beschouwd als één van de iconische beelden van de laat-19de-eeuwse moderne schilderkunst en is één van de laatste topwerken in privéhanden. De rijke koninklijke familie haalde eerder ook al schilderijen van Mark Rothko, Andy Warhol en Damien Hirst naar Qatar.

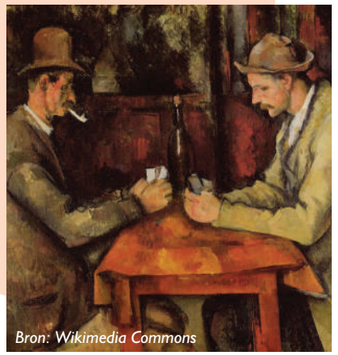

Bron: Wikimedia Commons

'Envy us (collectors) because all our car trips down country lanes and 'blue' highways are treasure hunts .... Envy us because every mail delivery has the potential for having the note about or Polaroid shot of an item we have been looking for desperately .... Envy the adventures we have while on The Hunt .... But mostly envy us for the Thrill of The Find.'

Jim Lehrer (journalist), 1990

2 EEN LEVEN MET VERZAMEL-DINGEN

VERZAMELEN: GRAAIEN OF VERFRAAIEN?

De woning is niet enkel een spiegel van de ziel, maar van een hele cultuur en van een tijdperk. Uit de inrichting van woningen kan je bijvoorbeeld afleiden hoe groot de belangstelling is voor het verleden. Nu lijkt het verleden in huis verder dan ooit, maar misschien komt het wel terug.

TEKST: PIET SWIMBERGHE

Goed twintig jaar geleden leek iedereen tuk op het “verleden”. Het grootmoedersantiek was in. De schoorsteenklokken, koperen ketels en tinnen schotels werden gretig verzameld. Iedereen zocht en kocht. Nu is het nog een prikje waard. De twintigers, dertigers en veertigers van nu lijken meer bezig met vandaag en morgen, in hun interieur staat amper iets oud. Maar er zijn wel meer redenen waarom het verleden minder in trek lijkt. Vele factoren spelen een rol. Wie woont er nog in het huis van zijn voorouders? Dat was ooit heel vanzelfsprekend. Op de zolder van zo’n familiewoning bleef er ook van alles bewaard, van foto’s tot boeken en speelgoed. Ik herinner me een inboedelschatting van een oud herenhuis in Brugge met op zolder boeken die in de 18de eeuw door een voorouder waren uitgegeven. Dit onaangeroerde patrimonium leek een museum. Tegenwoordig wordt het huis van de voorouders verlaten en leeggehaald. Veel interessante documenten of opsmuk verdwijnen naar het containerpark. Hou er rekening mee: wat nu nog niet interessant is, wordt het morgen wel.

Ook de zolder kreeg een nieuwe functie. Vroeger was het een opbergruimte waar afgedankte spullen generaties overleefden: goed voor oude kinderkleren, speelgoed, strips of grootmoedersantiek. Alles kon door volgende generaties worden herontdekt, nu krijgen zij daar nog amper de kans toe. De moderne zolder wordt ook netjes opgefrist, met extra kamers, een geïsoleerd dak en liefst zonder rommel. Er wordt veel minder bijgehouden. Bijhouden kreeg een negatieve klank. Sparen lijkt nu wel een teken van armoede of gierigheid. Het idee dat wie het zich kan veroorloven liever “nieuw” koopt is de teneur geworden van onze wegwerpmaatschappij. Zo klinkt het: je gaat toch niet inrichten met oude spullen? Nog een factor die meetelt: mensen wonen krapper dan vroeger en gaan sneller over tot selectie. Men scheidt ook sneller. Bij elke echtelijke scheiding verdwijnen weer massa’s spullen en souvenirs.

HEEMKUNDE

Er is ook wat aan de hand met de belangstelling voor het verleden: er zit krimp op. Veel heemkundige verenigingen kampen met veroudering. De jongste leden zijn vaak minstens 50 jaar oud. De jongere generatie heeft amper belangstelling voor de streekgeschiedenis. Daar zijn ook weer redenen voor, zoals de geografische mobiliteit. In tegenstelling tot in onze buurlanden waren de Vlamingen zeer lang honkvast, ze bleven onder de kerktoren wonen. Daar komt nu snel verandering in, vooral door studies verkassen veel jongeren van streek. De band met de streek wordt ook gevoelsmatig minder nauw. Het gaat om een internationale evolutie. En nog dit: veel officiële instanties kijken neer op streekgeschiedenis. Weinig musea doen er iets mee, toch niet als ze internationale uitstraling nastreven. De streekgeschiedenis is altijd al het terrein geweest van amateurhistorici. Misschien wel jammer.

VERZAMELEN

Nu in de kranten enkel nog geschreven wordt over recordprijzen voor tableaus van gerenommeerde meesters zouden we vergeten dat het verzamelen van oude documenten, archeologica, kunst en antiek heel lang vooral een culturele bezigheid was. Het ging om veel meer dan bezit alleen. Het verzamelen betekende zich verdiepen in het verleden. Alles begon eeuwen geleden, toen kasteelheren oude objecten gingen bijhouden. De trend kreeg een boost in de 19de eeuw, toen er zoveel verloren ging door politieke en industriële revoluties. Men ging oude meubels, beelden, documenten en wat nog allemaal redden en bewaren. Wie het zich enigszins kon veroorloven, had een museumkamer. Bij sommigen was dat de huiskamer. Die trend brak in de twintigste eeuw door tot bijna alle lagen van de bevolking. Er waren altijd al verzamelaars die in een klein huis wonen en met een beperkt budget omspringen. Voor al die mensen was het verzamelen “reizen door de tijd” via de huiskamer, een teletijdmachine. De laatste grote verzamelwoede begon dertig jaar geleden, met een hoogtepunt in de jaren 80. Bijna alles werd gezocht dat minstens vooroorlogs was: art deco, Brussels porselein, Torhouts aardewerk, dinanderie, tin of antieke poppen. In die tijd kocht je de spullen uit de tijd van de Expo 58 voor een prikje en wat uit de jaren 60 stamde werd weggegooid. Pas tegen 1990 groeide, vooral in grote steden, de belangstelling voor naoorlogse spullen.
Ondertussen kreeg het woord “antiek” een geheel andere betekenis. In handboeken van vijftig jaar geleden was antiek alles van voor de Franse Revolutie, ongeveer 1820. De Biedermeierstijl van net daarna werd al scheef bekeken. Veertig jaar geleden werden de art nouveau en vervolgens de art deco herontdekt.

© Piet Swimberghe

VOLGESTOUWDE INTERIEURS MET POTJES EN PANNETJES EN MEER SCHILDERIJEN DAN BEHANG WORDEN NOOIT MEER BON TON

Dan verschoof de grens meteen naar de 20ste eeuw. Nu is de term uitgehold, want zelfs vintagedesign uit de jaren 70 wordt op een beurs aangeboden tussen wat eeuwenoud is.

NU

Momenteel maken we een trendbreuk mee die tevens een smaakbreuk blijkt te zijn. Wat oud is, van voor de oorlog, blijkt nog amper in trek. De landelijke antiek, zoals Delfts aardewerk, koper en tin, rustieke meubelen en beelden zijn in de handel meer dan gehalveerd in prijs. Enkel de hogere kwaliteit heeft daar wat minder last van, alles van gemiddelde kwaliteit is moeilijk verkoopbaar. Er zijn minder kopers, terwijl alle antiek toch zeldzamer wordt, want in de afgelopen jaren werd er flink wat uitgevoerd. Vooral meubels hebben het moeilijk. Interieurs zitten tegenwoordig vol wandkasten, losse meubels blijken overbodig. Zoiets gebeurt ook met de schilderkunst. De belangstelling voor de regionale scholen van het impressionisme en expressionisme neemt snel af. De Latemse School, Permeke, noem maar op, ze verkopen aan lagere prijzen en minder vlot. Er komt nu ook veel vrij, de generatie die dit kocht, neemt afscheid en hun kinderen willen het niet aan de muur. Wie het zich kan veroorloven, pakt uit met meer hedendaagse kunst om zijn status wat op te krikken. Er wordt nu misschien ook meer dan vroeger gekocht met een beleggersmentaliteit. Menig verzamelaar van hedendaagse kunst droomt ervan dat zijn bezit nog in prijs zal stijgen, wat onzeker lijkt, gezien de prijzen nu al zo hoog liggen. Bovendien zullen ook volgende generaties hun goden verafgoden en weer voor nieuwe kunstenaars kiezen. De kans bestaat dat wat nu top is, morgen moeilijk te slijten valt. Het vergt natuurlijk enige verbeeldingskracht om je dit in te beelden. Laten we geen namen noemen: te delicaat!

Dus de klassieke kunst en antiek hebben het moeilijk. De klassieke smaak is niet langer in. Interieurs met eiken balken zijn er nog amper. De tijd van de kloostermoppen is voorbij. De interieurs zijn vrij clean ingericht. We hebben dus te maken met een smaakbreuk. En toch zijn er nog handelaars en verzamelaars actief die veel plezier beleven, want door het dalen van de prijzen valt er wel wat te vinden. Kijk ook naar het succes van de verkoopsites op het net of de bloeiende veilingen. Zelfs voor archeologische vondsten groeit de belangstelling. We stellen een markant sociaal verschil vast. Vroeger verzamelden ook dokters, advocaten of historici antiek. Nu wil wie academisch geschoold is eerder aansluiten op de moderne hype. In deze milieus kan je je bezoekers niet langer imponeren met een collectie oudheden.

Tegenwoordig verzamelen bijvoorbeeld meer arbeiders middeleeuwse oudheden dan universitairen die soms wel eens met een zeker dedain neerkijken op de echte collectioneur. Jammer. Maar misschien is dit net de aankondiging van een nieuwe trend die het verleden wel weer gaat waarderen.

Er zijn ook jongelui met belangstelling voor het verleden. Net nu er veel verloren gaat, kan dit wel eens zorgen voor een heropleving. Laten we het verzamelen van oudheden dus weer een kans geven. Bovendien kan je ervan op aan dat zoiets als nostalgie heel menselijk is. Dat merk je ook bij jongeren die niet alleen naar de muziek luisteren van de eighties, maar ook spullen uit die tijd gaan zoeken. Wie begint met het nabije verleden, eindigt misschien wel met het verre verleden. Eerst souvenirs zoeken uit de punkcultuur en eindigen met middeleeuwse pelgrimstekens: het kan! Bovendien helpt het internet. Je kan makkelijk kopen en informatie opsnorren. Dat is een droom voor de verzamelaar.

WAT KOMT ER NOOIT TERUG

Mensen beweren soms nogal snel: wat vandaag niet langer is gewild, komt morgen terug. Dat klopt niet volledig. Sommige objecten of kunststijlen maken maar één hype mee. Voor de Mechelse meubels werd tot een kwart eeuw geleden een fortuin neergeteld, tegenwoordig hoest je er geen 250 euro voor op. Tinnen borden die ooit 300 euro kostten, koop je nu voor een tiende van de prijs. Delftse borden: idem dito. Lokale schilders die tot in den treure toe stadsgezichtjes borstelden in impressionistische stijl, tot voor 10 jaar goed voor 1000 à 2000 euro, zijn nu amper een tiende waard en moeilijk verkoopbaar. Tijdens een hype wordt veel overgewaardeerd, ook wat van lagere kwaliteit is. Nadien kan er wat beterschap komen, maar het komt nooit meer goed. Dat heeft wel met die smaakbreuk van doen. Volgestouwde interieurs met potjes en pannetjes en meer schilderijen dan behang, worden nooit meer bon ton. Verzamelaars van bijvoorbeeld tin kunnen nu wel mooi kiezen en pikken er het beste uit. Een bord uit de zeventiende eeuw blijft zeldzaam en gewild. Maar een fraai stuk uit de late 19de eeuw, ooit verpatst voor een fortuin, wordt nooit meer wat.

WAT KOMT WEL TERUG

Verzamelen heeft veel te maken met nostalgie. Je hebt mensen met een nostalgie naar de middeleeuwen. Andere dromen weg bij het horen van wat rock-'n-roll muziek. Door de snelheid van onze hedendaagse cultuur mogen we ervan uitgaan dat de snelle nostalgie naar het recente verleden een trend wordt. Nu al verzamelen sommigen spullen uit de nineties. Maar wat wel en wat niet. Een verzamelaar, wat hij ook vergaart, zoek naar authenticiteit. Iets echt Romeins, middeleeuws of 18de-eeuws. Of echt iets heel typisch uit de jaren 90, zoals de eerste draagbare computers of gsm's. Het moet dus karakteristiek zijn voor een stijl of periode en liefst een naam of merk dragen. Dat laatste wordt nog belangrijker dan vroeger, omdat je er precies door al die tekens vanalles over kunt vinden. En dat bevredigt onze nieuwsgierigheid. Trouwens, verzamelaars van antiek zilver kicken ook al op merkjes. Wat anoniem is, heeft het ietwat moeilijker... Bij wijze van toemaatje nog dit: zij die nu niet verzamelen zijn goed gek, want er is momenteel zoveel leuks op de markt aan matige prijzen, waardoor verzamelen weer een trend moet worden. Ook al omdat de generatie van de huidige dertigers, veertigers en vijftigers weinig interesse toont. En de evolutie wil dat zo'n trend om de 25 à 30 jaar omslaat. Straks maken we weer een verzamelmanie mee, maar daarom niet van het klassiek antiek. We zijn benieuwd!

VERZAMEL DINGEN

Waaier

Deze prachtige beschilderde waaier dateert ca.1840-1870, zoals duidelijk te zien aan de brede klokjurken of crinolines van de meisjes die erop staan afgebeeld. De waaier is gemaakt uit been en papier. Het tafereel werd er met kleurlithografie op gedrukt en nadien met de hand bijgekleurd en verguld. Dit soort waaiers is vaak van Franse origine.

Collectie Cynthia Owens

Verzamelaars aan het woord

ERFGOED VIND JE NIET ENKEL TERUG IN MUSEA MAAR MAAKT VAAK OOK DEEL UIT VAN EEN PRIVÉ-COLLECTIE. MET HET PROJECT 'VERZAMELDINGEN' WIL DE ERFGOEDCEL WAASLAND WAARDEVOLLE PARTICULIERE VERZAMELINGEN IN HET LICHT STELLEN. VIJF VERZAMELAARS NEMEN HET WOORD OVER HUN PASSIE. UIT DE INTERVIEWS BLIJKT HUN VERSCHILLENDE VISIE OVER HET WAAROM EN HOE VAN VERZAMELEN. MAAR WAT HEN ALLEN BINDT, IS DE ONVOORWAARDELIJKE LIEFDE EN NIEUWSGIERIGHEID VOOR HUN VERZAMELING.

Tekst en interviews: Yannick De Spiegheleir

Jean Janssens de Varebeke

'Het werk is nooit af.'

De wereld van verzamelaars telt heel wat filatelisten. Maar slechts weinigen beschikken over zo'n opmerkelijke collectie als Jean Janssens de Varebeke. Zijn verzameling poststukken uit de Eerste Wereldoorlog gunt een opmerkelijk inzicht in de psyche van soldaten en hun thuisfront. 'De kaarten tonen aan dat, tot welk kamp ze ook behoorden, er achter elke soldaat een mens schuilt.'

Janssens de Varebeke kreeg de microbe voor filatelie te pakken toen hij acht jaar was. 'Tijdens de Tweede Wereldoorlog spaarde ik rantsoeneringszegels en in de loop der jaren groeide mijn interesse voor postzegels en -kaarten.' De indrukwekkende verzameling die hij bezit, verkreeg de filatelist door een ruim netwerk van internationale pennenvrienden uit te bouwen. 'Met één van mijn contacten uit Tsjechië wissel ik al meer dan 40 jaar postkaarten uit. Hij stuurt mij kaarten uit de Eerste Wereldoorlog en ik bezorg hem materiaal van ons koningshuis.

Jammer genoeg zijn veel van mijn buitenlandse contacten ondertussen overleden. Ik bezoek ook nog steeds ruilbeurzen en ken enkele gespecialiseerde zaken waar ik uren kan rondsnuisteren.'

Heel wat van de postkaarten die Janssens de Varebeke bezit zijn prachtig vormgegeven, maar de verzamelaar is nog het meest geboeid door de geschiedenis die ze prijsgeven. 'Door zijn honderdste verjaardag staat de Eerste Wereldoorlog dit jaar uitgebreid in de kijker. Maar heel vaak gaat de aandacht naar de strijd aan het front en de bijhorende heroïek. De geschreven briefwisseling op de kaarten toont de menselijke kant van soldaten. Ze verlangden vooral om thuis te zijn bij hun vrouw en kinderen.' Zo is de verzamelaar een grote fan van kaarten uit het voormalige Tsjechoslowakije. 'De Tsjechen zijn een Slavisch volk, maar behoorden tijdens de Eerste Wereldoorlog tot Oostenrijk-Hongarije, waardoor ze ten strijde moesten trekken tegen de Slaven van de Sovjet-Unie. Ze zaten met vraagtekens over hun vaderland. Dat schizofrene gevoel keert ook terug op de postkaarten. Al gebeurde dat nooit rechtstreeks, want er werd streng gecensureerd.' Vaak werden de postkaarten ook gebruikt als propagandakanaal. 'Ik bezit enkele kaarten waarop Duitse soldaten staan afgebeeld die zich hoffelijk ontfermen over een gezin, zo wilden ze hun imago van barbaren van zich afwerpen', duidt Janssens de Varebeke.

Hij bewaart zijn verzameling ordelijk in een persoonlijke bibliotheek. 'In deze kamer kan ik uren vertoeven en grasduinen. Ik probeer mijn verzameling steeds in de diepte uit te bouwen. Zo heb ik mijn verzamelingen van Zwitserse en Nederlandse post ooit van de hand gedaan omdat ik er te weinig van kon verzamelen. Daardoor kon ik meer tijd spenderen aan mijn uitgebreidere collecties. Het werk is immers nooit af.'

Jack van Peer

'Ik wil de kunstenaar persoonlijk ontmoeten.'

Jack van Peer verzamelt hedendaagse grafische kunst. Het was zijn echtgenote Anita Thys die hem besmette met de liefde voor grafiek. 'Toen we elkaar leerden kennen, had mijn vrouw reeds een beperkte verzameling die we samen in de loop der jaren hebben uitgebouwd', vertelt hij. Toen er aan de muren in hun huis geen plaats meer restte om de werken op te hangen, stortte het echtpaar zich ook op het verzamelen van ex libris: kleingrafiek in de vorm van boekmerken.

Het persoonlijke contact met kunstenaars vormt voor Jack een essentieel onderdeel van zijn passie voor grafiek. 'Het verzamelen van grafiek vormt voor mij een sleutel tot menselijk contact. Zo goed als alle kunstenaars die tot mijn collectie behoren, heb ik persoonlijk ontmoet. Die ontmoetingen creëren een vorm van symbiose tussen mijzelf en de ontwerper van het kunstwerk. Elk werk krijgt op die manier een eigen anekdotiek. Mijn passie zit niet in de kick van het bezitten, maar in de voeling die ik heb met het kunstwerk. De werken brengen als het ware een herinnering tot leven.' Zo maakte de Russische kunstenaar Yuri Nozdrin een ex libris met als titel 'Big Bird Chief' voor Jack met verwijzingen naar zijn familienaam en zijn voormalig beroep als korpschef van de lokale politie. 'Zo'n persoonlijk werk kan je niet verkrijgen als je kunst koopt in een galerij', meent de verzamelaar.

Voor Jack is het daarom ook ontzettend belangrijk dat hij kan leven te midden van zijn verzameling. 'De kunstwerken zijn een soort kleding en maken deel uit van mijn dagdagelijks leven. Ze zijn een deel van wie ik ben. Verzamelaars die hun collectie opslaan in een kelder of dozen, daar kan ik met mijn verstand niet bij.' Wat er met zijn verzameling moet gebeuren als hij er niet meer is, daar ligt hij niet wakker van. 'Waarom zou ik werken uit mijn verzameling bij leven doorverkopen of wegschenken aan een museum? Dan heb ik voor niks verzameld', stelt hij. 'Al probeer ik de liefde voor kunst wel door te geven aan mijn kinderen en kleinkinderen.' Als voorzitter van de ex-librisvereniging in Sint-Niklaas treedt Jack ook regelmatig voor het voetlicht met zijn passie. 'Ik zie mijzelf een beetje als missionaris en breek graag een lans voor grafiek. Het is een democratische kunstvorm: elk werk is authentiek en tegelijkertijd betaalbaar en bereikbaar voor een relatief groot publiek.'

Guido Van de Voorde en Catherine Muys

'Verzamelen is geen banale bezigheid.'

Guido Van de Voorde en zijn echtgenote Catherine Muys delen dezelfde liefde voor schoonheid. Het echtpaar gebruikt de voormalige ouderlijke woonst van Catherine als weekendverblijf. Ze leven er te midden van de collectie antiek meubilair die haar vader vanaf de jaren zestig verzamelde en die ze zelf nauwkeurig uitbouwden. 'Wanneer we hier gasten ontvangen, krijgen we wel eens te horen dat we precies in een museum wonen', lacht Catherine.

Het echtpaar bezit antieke voorwerpen in alle maten en vormen: glas- en bronswerk, keukengerei, kandelaars en tal van andere gebruiksvoorwerpen. Als je het huis van het echtpaar binnentreedt, lijkt de tijd enkele eeuwen te hebben stilgestaan. 'We genieten ervan door onze verzameling omringd te zijn. Verzamelen en je stukken niet zien, dat begrijp ik niet', vindt Guido. 'Ik kan ervan genieten door de kamers te struinen en een voorwerp vast te pakken. Wij bezitten geen antiek als statussymbool, we houden van die voorwerpen. Verzamelen is geen banale bezigheid: als je het ernstig neemt, komt er veel opzoekingswerk bij kijken.' Catherine treedt haar echtgenoot bij. 'De tijd die je investeert om een verzameling samen te stellen, overstijgt in hoge mate het geld dat je eraan spendeert', weet ze. 'Voor ons moet een stuk bovendien functioneel zijn. We maken effectief gebruik van onze verzameling. Als het feest is, zetten we onze antieke kandelaars ook op tafel.'

Ondanks hun gedeelde passie is het echtpaar het ook niet op alle punten eens over hun verzameling. 'Ik zou wel minder waardevolle stukken willen wegdoen en andere in de plaats nemen om de collectie te verbeteren. Maar iets wegdoen, daar gaat Guido niet mee akkoord', lacht Catherine. 'Neen, iets van de hand doen, dat kan ik niet. Voor mij vormt elk stuk uit onze verzameling studiemateriaal. Als verzamelaar heb je nooit genoeg en daarin schuilt ook het gevaar dat het onoverzichtelijk wordt', geeft hij toe. De liefde voor hun verzameling probeert het echtpaar met mondjesmaat door te geven aan hun nageslacht. 'Onze kleinkinderen nemen we al van jongs af aan op sleeptouw door het huis. Voor hen zou ik graag de collectie inventariseren met een bijhorende uitleg, zodat ze er later ook plezier aan kunnen beleven. Want aan elk stuk hangt een verhaal vast en die mogen niet verloren gaan', besluit Catherine.

Patrick De Caluwé

'Het geeft voldoening om een toestel nieuw leven in te blazen.'

Patrick De Caluwé slaagde erin van zijn passie zijn beroep te maken. Hij verzamelt én herstelt oude mechanische muziektoestellen. De liefde voor muziekdozen, grammofonen en fonografen kreeg hij mee van zijn vader. Al van kindsbeen sleutelde hij uren aan de apparaten uit diens verzameling en ging hij mee op zoek in binnen- en buitenland naar bijzondere stukken.

In 1988 trad Patrick in de voetsporen van zijn vader en begon hij zelf een verzameling uit te bouwen. In zijn depot herstelt en verkoopt hij vandaag nog steeds oude muziektoestellen. De bijzonderste apparaten behoudt hij voor zijn verzameling. 'Het mechanische aspect van zo'n muziekdoos of fonograaf fascineert me mateloos. Het geeft elke keer een voldoening om zo'n toestel nieuw leven in te blazen. De oudste exemplaren zijn de interessantste, maar ook vaak de moeilijkste om te repareren. De ontwerpers waren toen nog volop aan het experimenteren. Er bestond nog geen standaard en daardoor zijn al die toestellen vrij uniek. De geldelijke waarde van een toestel is voor mij onbelangrijk. Het is het technische of esthetische aspect dat telt. Zo beschik ik over een bijzonder exemplaar dat werkt op een heteluchtmotor.'

Op de vraag of hij weet wat hij in de toekomst zal doen met zijn verzameling moet Patrick het antwoord schuldig blijven. 'Ik sta er wel geregeld bij stil, want je verzameling meenemen in je graf, dat gaat natuurlijk niet', erkent hij. 'Ik hoop in elk geval dat ze in goede handen komt van iemand die ook een grondige kennis heeft van het mechanische aspect van de toestellen. Zelf heb ik al veel stukken kunnen kopen door het overlijden van verzamelaars. Ik zou het dus ook niet erg vinden als ze in de handen kwamen van een andere verzamelaar. Ze in een museum onderbrengen is ook een optie, maar dan moeten ze wel een degelijke plaats krijgen.' In elk geval is zijn zoektocht naar bijzondere toestellen nog niet ten einde. 'Ik zou nog heel graag een tin foil-fonograaf aan mijn verzameling toevoegen. Dit is het eerste apparaat waar men de menselijke stem mee kon opnemen en nadien afspelen. Bij het begin van mijn zaak heb ik er ooit drie in mijn bezit gehad, maar toen heb ik ze moeten verkopen. Als ik er nu één op het spoor zou komen, zou ik de koning te rijk zijn.'

Cynthia Owens

'De verhalen primeren boven de esthetiek.'

Cynthia Owens ontwikkelde in haar studententijd een passie voor de mode van vroeger. Voor ze van New York naar het Waasland verhuisde, had ze een uitgebreide verzameling vintage kledij. De kleedjes verkocht ze, maar haar collectie waaiers bracht ze mee naar België. 'Verzamelen is een familietrekje. Eén van mijn tantes reisde in haar leven de hele wereld rond. Ik heb haar collectie geërfd. Zij was één van de mensen die me inspireerde om oude kleding te beginnen verzamelen.' Cynthia is bevlogen door de geschiedenis die de waaiers uitademen. 'Waaiers waren vroeger iets heel alledaags, veel vrouwen hadden er één. Nu worden ze nog amper gebruikt, behalve dan in Spanje of Aziatische landen. In het Engels hebben wij een spreekwoord: 'het verleden is een ander land', de waaiers symboliseren voor mij de vrouwen uit het verleden.'

Voor Cynthia primeert het verhaal van de waaiers op hun schoonheid. 'Sommige waaiers zijn in slechte staat of niet bijzonder mooi, maar ik hou vooral van objecten met een geschiedenis. Eén van mijn lievelingsstukken is bijvoorbeeld een Franse waaier uit 1810. Ik kocht hem voor een prikje bij een antiquair. Die wist blijkbaar niet wat hij in handen had, want de waaier is vrij zeldzaam. Het is een zogenaamde imperceptible: een eenvoudige waaier met minimale versieringen. Na de Franse Revolutie en de onthoofding van koning Louis XVI gedroeg de adel zich immers uitzonderlijk sober', legt ze uit. 'De waaier vormt zo een beeld van de tijdsgeest en dat bepaalt zijn hoge waarde voor mij.' Een andere exemplaar uit 1830 draagt haar voorkeur uit omdat er op geschreven is. 'Een zekere Sarah Marshall uit Engeland schreef er haar naam op. Dat maakt de waaier voor mij speciaal. Dan verplaats ik me terug in de tijd en die persoon: Sarah was een vrouw die verhuisde naar Amerika en alles achterliet. Ze zou nooit meer terugkeren en haar familie niet meer terugzien. Ik bezit ook een advertentiewaaier van de Red Star Line, de rederij die boottochten organiseerde tussen Antwerpen en New York. Door mijn eigen roots ligt die me ook nauw aan het hart.'

Cynthia leeft in tegenstelling tot vele andere verzamelaars niet tussen haar verzameling. Een keuze die ze noodgedwongen moest maken. 'De waaiers zijn erg kwetsbaar. Ik bewaar ze in zuurvrij papier in dozen. Sommige zijn al tweehonderd jaar oud. Ik voel me er verantwoordelijk voor en zou niet willen dat ze in mijn bezit kapot zouden gaan. Ik hoop dat ook binnen honderd jaar mensen er nog van zullen kunnen genieten. Als mijn zoon er niet in geïnteresseerd is, zal ik ze later wellicht wegschenken aan een modemuseum. Ik hoop in elk geval dat ze niet weggegooid worden, want de verhalen mogen niet verloren gaan.'

'Een verzameling mooie uitspraken is meer waard dan een hoop schatten.'

Isocrates
(Grieks redenaar, 5de-4de eeuw vóór Christus)

'De kern van paranoia is de scheiding tussen het libido en het object. Een omgekeerde koers wordt genomen door de verzamelaar, die zijn overschot aan libido richt op een niet-levend object: een liefde voor dingen.'

Sigmund Freud, 1908

OVER VERZAMELEN EN KOEKJES

'Het is niet en nooit genoeg,' luidt één van de bekendste regels uit het omvangrijke oeuvre van de Nederlandse dichter Remco Campert. In het gelijknamige gedicht waaruit deze regel komt, bezingt hij - uiteraard, hoe kan het ook anders - de liefde. De warmbloedige, hongerende liefde tussen mensen, maar… toegegeven, die regel kon evengoed betrekking hebben op verzamelaars. Ook zij (h)erkennen dat gevoel: dat hun zucht naar verzamelen, het rusteloze zoeken, opbouwen, inventariseren, tentoonstellen, delen en vergelijken nooit genoeg is, of kan zijn. Het fenomeen verzamelen lijkt wel te behoren tot ons DNA, gezien het zo alomtegenwoordig is - gelet op de vele clubs, beurzen en markten en webfora over een waaier aan thema's - in ons dagdagelijks leven. Elke verzamelaar wil ongetwijfeld zijn of haar verzameling bewaren, voor de verre toekomst en het nageslacht. Wàt verzamelaars vaak doorheen de jaren bij elkaar harken, en hoe ze dit ordenen en presenteren, vertelt heel wat over wie ze zijn. Maar ook over de tijd waarin ze leven, hun kijk op de wereld en zichzelf. Nostalgie kan daarbij voor verzamelaars een krachtige motor zijn van hun passie en gedrevenheid.

TEKST: ROEL DAENEN

Parijs - Verkoper van oud reizigersmateriaal in de Marché Dauphiné
© Jorge Royan

'What a feeling!' (letterlijk: wat een gevoel!) Dat is de baseline van een radiozender die als naam gekozen heeft voor een intrigerend, maar tegelijk ook complex fenomeen: nostalgie. Dat is, zo leert een snelle scan van online woordenboeken en Wikipedia, allereerst een gevoel dat mensen (individueel of in groep) een roze blik op het verleden geeft. 'Vroeger was het beter', klinkt het beslist bij nostalgici, mensen die het fenomeen aan den lijve ondervinden en op verschillende manieren, bewust of onbewust cultiveren. Nostalgie, zo blijkt, is een blik achterom die de eventueel vervelende, confronterende of bedreigende herinneringen uit het verleden uitgomt en net zekere, gloedvolle en veelal betere tijden belicht. Of een beeld ophangt van een uitgesproken zeemzoete, arcadische versie van het plattelandsleven, bevolkt door gezonde boerendochters en -zonen met blozende wangen, volle akkers met wuivende korenaren en een zon die werkelijk altijd schijnt, met een klankband van vogelgetsjirp erbovenop. Nostalgie is, met andere woorden, een al dan niet bewust selectieprocédé, een emotioneel Photoshop-programma van de eigen levensgeschiedenis. Het leven 'vroeger' geldt dan als 'overzichtelijk', 'rechtlijnig' en 'zorgeloos' eenvoudig, de mensen spraken nog met elkaar, er was meer solidariteit, enzovoort. Ook het beeld over de eigen (gouden) kindertijd en (wilde, langharige of net tegenovergesteld, braaf-deugdzame) jeugd kan door de filter van de nostalgie bekeken en herbeleefd worden.

HEIMWEE VS. NOSTALGIE

Het omschrijven van nostalgie staat op conto van de 18de-eeuwse Zwitserse arts Johannes Hofer. Die voegde de Griekse begrippen van νόστος, nostos (terugkeer) en ἄλγος, algos (pijn) bijeen. Letterlijk betekent nostalgie dan 'het lijden dat veroorzaakt wordt door het verlangen terug te keren naar de geboortegrond'. In Johannes Hofers ogen was het een ziekte, met uiteenlopende symptomen die vastgesteld en behandeld konden worden. Tot ver in de 19de en een stuk van de 20ste eeuw werd nostalgie dan ook gezien als een synoniem voor heimwee. Een korte, recente definitie van nostalgie lezen we in de New Oxford Dictionary of English: 'een sentimenteel verlangen naar het verleden'. Dat verschilt met heimwee, waarmee het fenomeen eerst werd gevat. Dat wordt omschreven als 'het koesteren van verlangen naar iemands huis tijdens een periode van absentie.' Dat is een verschil in focus: van verlangen naar een plaats naar een welbepaalde tijd.
Overigens is nostalgie geen exclusief westers gegeven. Zo staat het Japanse woord *natsukashii* voor het gelukzalig terugblikken op aangename herinneringen. Die herinneringen aan plaatsen of momenten kunnen in het heden steeds opnieuw opgehaald worden, wat maakt dat dat verleden niet echt voorbij is en voortdurend, wanneer gewenst, kan gerecycleerd worden. Dichterbij huis, in Portugal, is het (onmogelijk letterlijk te vertalen) woord *saudade* een begrip. Dat geldt als een 'kosmisch-spiritueel sentiment' dat 'het instinct van de collectieve ziel van het Portugese volk in een creatieve en heroïsche dimensie vervatte,' aldus de 20ste-eeuwse dichter Texeira de Pascoaes. De saudade, of 'pijn der Portugezen', wordt veroorzaakt door de nostalgie naar vroegere,

EEN LEVEN MET VERZAMELDINGEN

glorieuze tijden - en meer bepaald de 15de en 16de eeuw, toen Portugal uitvoer om de horizonten te verleggen, en sluit dus aan bij de temporele invulling van de nostalgie-definitie.

EEN BEROEMD MADELEINTJE

Maar hoe en waarom ontstaat nostalgie? Denk aan het beroemde voorbeeld van het madeleintje in A la recherche du temps perdu ('Op zoek naar de verloren tijd') van de Franse auteur Marcel Proust. Daarin eet de verteller een koekje dat in de bloesemthee is gedoopt. Het proeven van die smaak activeert zijn geheugen en langzaam komen alle herinneringen aan zijn jeugd terug. Voor wie vertrouwd is met de producties van Pixarstudio's van Disney: hetzelfde narratologisch-psychologisch procedé wordt gebruikt in een beslissende scène van de animatiefilm 'Ratatouille' (2007), waarbij de doodernstige culinaire criticus Ego door een hapje ratatouille onbewust een luik in zijn geheugen opent, en een stroom van warme herinneringen op gang komt. Eind goed, al goed. Vaak wordt nostalgie dan ook opgewekt door de confrontatie met een voorwerp: foto's, muziek, een zintuiglijk gegeven (zoals een smaak of een geur) zelfs, enzovoort.

Als achterliggende verklaring wordt in de literatuur gewezen op de psychische nood van mensen aan een set van zekere, positieve waarden, vooral in tijden van snelle maatschappelijke en/of individuele veranderingen die onzekerheid met zich meebrengen. De selectieve nostalgische herinnering geldt dan als tegengif voor uitgesproken negatieve emoties, zoals een verregaand relativeringsvermogen, zelfhaat, angst voor de toekomst en onzekerheid tout court. Ondanks de vaak licht melancholische ondertoon associëren de meeste mensen nostalgie toch met een positief iets: het 'goede' van het verleden krijgt een plekje in het nieuwe van het heden. Wie rondkijkt in de maatschappij, ziet overal elementen van nostalgie opduiken. Zo gaan de laatste jaren mensen steeds vaker op zoek naar zaken die 'authentiek' zijn. We beginnen weer met breien, spitten in ons volkstuintje, bakken ons brood zelf en snuisteren volop in vintage kleren- en meubelwinkels, op zoek naar dat speciale, unieke kledingstuk of meubel. Ook bedrijven schakelen die zucht naar nostalgie in: denk aan de Fiat 500, een hedendaagse versie van het beroemde autootje uit de jaren 60 en 70. Hetzelfde verhaal bij het hergebruik van (de naam van) de Citroën DS - het beroemde 'strijkijzer' uit de jaren 50. De voorbeelden van toepassingen van retrodesign zijn legio, en illustreren de positieve (want commerciële) invulling van de nostalgische referentie aan een gekoesterd en/of opgewaardeerd verleden.

Je kan ook nostalgie voelen voor een periode die je zelf niet bewust meemaakte. Zo verzamelt Miek Cole alles van het Atomium en de Expo, die begon de dag na haar geboorte.

Nostalgie in de subcultuur - guerilla knitting maakte breien weer hip. bron: Wikimedia Commons

Uit voorgaande voorbeelden blijkt duidelijk dat nostalgie vele vormen kan aannemen. In de materiële vorm kan het neerslaan in een bepaald voorwerp, wat een gevoel van directe nabijheid oproept, bij wijze van (essentieel) onderdeel van het wezen van het geliefde, maar voorbije verleden. Nostalgische verzamelaars kunnen van alles en nog wat van hun verleden of 'favoriete periode' (zoals pakweg Expo 58, of de jaren 80) verzamelen, van kleine parafernalia tot en met affiches die een prominente plek in huis krijgen. Zaken die rechtstreeks in verband kunnen gebracht worden met dat verleden, zoals een gebruiksvoorwerp, een foto, een boek, hebben een erg grote emotionele waarde. Sommigen laten bepaalde, betekenisvolle elementen (zoals een plek, een historisch gebouw of een symbool dat ernaar verwijst) op hun lichaam tatoeëren, zoals eind januari in de media werd bericht. Op die manier kan dat gekoesterde verleden op een wel heel erg intieme manier 'dichtbij' zijn. Wetenschappers hebben het fenomeen lang links laten liggen. De academische historiografie kon immers weinig aan met het individuele sentiment dat bepaalde passages uit het verleden opriep. En 'gevoel' als onderzoekscategorie was (en is nog steeds) problematisch voor een wetenschapstak die zweert bij het verifieerbare van feiten. Toch biedt nostalgie wel degelijk interessante onderzoeksperspectieven voor niet alleen historici, maar ook voor onder andere sociologen, etnologen, antropologen en psychologen. De verbanden tussen emotionaliteit en rede, identiteit en ontworteling, authenticiteit en (geschied)vervalsing en individueel versus collectief geheugen bieden heel wat uitdagingen, en zijn ook stof tot nadenken voor elke verzamelaar.

VERZAMEL DINGEN

Doosje met speelkaarten

Dit doosje met speelkaarten is gemaakt van karton en versierd met ingelegde stro-mozaïek. De twee patiencespellen die erin zitten, zijn slechts 4 cm x 5,5 cm groot. Het spel dateert uit het begin van de 19de eeuw en is waarschijnlijk van Duitse oorsprong. Gelijkaardige spellen werden geproduceerd door bekende kaartenmakers als Anton Steinberger, C.L. Wüst en Theodor Opperman. Patiencekaarten waren bestemd voor de dames, kleiner dan gewone speelkaarten om makkelijk mee te kunnen nemen en dikwijls verpakt in dit soort sierlijke doosjes.

Collectie Alex Clays

BEKENTENISSEN VAN EEN VINTAGE-VERSLAAFDE

Laat het me maar onmiddellijk bekennen: ik ben een verslaafde verzamelaar. Niet van postkaarten, munten of postzegels, maar van vintage-spullen. In verzamelaarskringen kan het vintage-verzamelen nog wel eens meewarig bekeken worden, maar voor mij hoeft ze niet onder te doen voor het collectioneren van hoog cultureel erfgoed. Mijn huis, gebouwd in volle vintage-periode, is mijn privémuseum. En ja, zoals in elk museum stel ik er vintage-jachttrofeeën in tentoon. Maar daarin ben ik beslist niet alleen.

TEKST: GUST DE MEYER

ONZE VINTAGE-OBJECTEN NEMEN ONS MEE IN DE TOVERWERELD VAN DE JAREN '60 EN '70

Marktonderzoek heeft uitgewezen dat (bijna) iedereen verzamelt en dat men verzamelaars aantreft in alle rangen van de maatschappij. Van Jaap Kruithof, behorend tot de intellectuele elite, was bijvoorbeeld geweten dat hij een verwoed verzamelaar was van de meest alledaagse voorwerpen, zoals een oude koffiemolen, keukenlepels en beeldjes die men geneigd is kitsch te noemen. Hij beschouwde die verzameling als een uiting van zijn kruistocht tegen de Westerse consumptiemaatschappij.
Verre van mij te willen meten met wijlen Jaap Kruithof, beken ik graag dat ikzelf, ook geacht te behoren tot de intelligente kaste van de professoren, een verwoed verzamelaar ben. Men kan mij aantreffen op rommelmarkten en in kringloopwinkels, op vintagemarkten en veilingen of - vaak met het meeste plezier - bij een collega-verzamelaar. En ook in de virtuele wereld: op eBay, tweedehands- en verkoopwebsites. En ik heb ook mijn eigen museum, zijnde mijn eigen huis. Niet om er, zoals Kruithof, in de kelder een collectie op na te houden: zoals de meeste vintage-verzamelaars is heel mijn huis mijn verzameling. In de plaats van nieuwe spullen aan te schaffen hergebruik ik oude. Wij verzamelaars rapen, bij wijze van spreken, de spullen van de schroothoop om ze opnieuw een plaats te geven in hun leefomgeving. Als dat geen duurzaam design is!

Mijn verzameling betreft alledaagse voorwerpen in de design-esthetiek van de jaren vijftig (Expo 58), zestig en zeventig, met soms ook wortels in het modernisme van de jaren twintig. 'Vintage design' lijkt mij daarvoor een toepasselijke term. Let wel: vintage is geen synoniem voor retro. Retro staat voor het teruggrijpen naar ontwerpen uit het verleden om hedendaagse spullen te fabriceren, deels uit een soort respect voor de voorbeelden van toen. Soms gaat men zelfs voorbij aan loutere inspiratie en brengt men een exacte reproductie op de markt. Maar de vintage-verzamelaar denkt er niet aan een retro-object in huis te halen, enkel de originele seventies-versie, met wat geluk zelfs tegen een goedkopere prijs dan de huidige.

NOSTALGIE

Omdat vintage naar het verleden verwijst, wordt de term soms geassocieerd met nostalgie of - erger nog - 'vroeger was het beter'. Maar dat is lang niet altijd terecht. De goede oude tijd duidt op geromantiseerde antiek. Vintage duldt wel een trekje heimwee, maar niet naar de premoderne tijd, hooguit naar jeugdsentiment. Voor wie geboren is in volle vintage-periode, zoals ik, kan in de verzamelwoede een vleugje nostalgie naar de kindertijd alvast niet ontkend worden. Maar vintage wordt ook opgepikt door jongere generaties, die niet zijn opgegroeid met de nieuwe designtaal. Daar zit dus meer achter. Objectief bekeken, zou je kunnen zeggen dat vintage wel degelijk getuigt van een periode waarin Walles beter werd: een periode waarin massaproductie allerlei inventieve producten en nieuwe stijlcodes binnen bereik bracht van een groot publiek. De invloed van deze tijd op onze huidige leefomgeving kan niet ontkend worden en dus willen sommigen de sfeer ervan bevatten in een verzameling. Natuurlijk ging de massaproductie ten koste van wat je de cultische waarde van het product kan noemen. Wat is immers nog echt, uniek of origineel als alles van de lopende band rolt? Maar tegelijk streeft vintage design niet naar de herhaling van een voorafgaand origineel - zoals de retrobeweging dat wel doet - maar is elk object dat destijds van de band rolde een nieuw 'vintage-origineel'. Elke kopie is authentiek als ze uit de originele mal komt, destijds werd gemaakt en dus geen moderne vintage-namaak is. Op deze manier herwint het massaproduct haar aura van uniekheid,

'Tulip Chair' van Eero Saarinen voor firma Knoll (1955-1956): zijn 'Pedestal'-reeks, waaronder ook de gekende tafel, is één van die klassiekers die zijn stempel drukte op de generaties die volgden.
© Holger Ellgaard

kan de verzamelaar zich vrolijk storten op de speurtocht naar die originele stukken en kan hij de inventieve sfeer van weleer proberen capteren.

Want dat is precies waar ons vintage-museum thuis om draait. De verzameling wordt een simulacrum, een schijnwereld die versmelt met de echte wereld. Wij gebruiken onze vintage-objecten dagelijks, en terzelfdertijd nemen ze ons mee in de 'echte' toverwereld van de jaren zestig en zeventig. We weten natuurlijk dat het een schijnwereld is. Maar toch liever dat, dan het hedendaagse design en zeker dan de doorsneemeubels die vandaag als authentiek, echt, gezellig aan de man worden gebracht - want dát is pas inauthentieke schone schijn!

VERHAAL

Elke verzameling is ook een verhaal, met een begin (het eerste object van de collectie) en een einde (het laatste object - maar in feite is er omzeggens nooit een echt einde), met een hoofdplot en nevenplots, met hoogtepunten ('de toevallige vondst') en tegenslagen ('die andere verzamelaar was mij net voor'). Als de held van het verhaal ben je ook zelf steeds in verandering: vandaag laat ik met plezier spullen liggen die ik vroeger wel zou gekocht hebben. Ons verhaal vertellen we in een soort verzamelaarstaal, die we leren in verzamelclubs, op ruilbeurzen, in naslagwerken of op het internet en die voor niet-verzamelaars soms onverstaanbaar kan zijn.

Eén van de meest universele motieven bij verhalen is dat van de queeste: een avontuurlijke reis, met helpers en hindernissen, ter verovering van een mystiek voorwerp. De reis is vaak een metafoor voor de nooit eindigende zoektocht naar (levens)wijsheid. Wat is dit anders dan het verhaal van de vintage-verzamelaar? Een queeste naar de Heilige Graal, die mogelijk nog alle kanten uit kan en waarvoor we soms de hulp inroepen van collega's of specialisten.

De queeste heeft onverwachte wendingen en wat we vinden is niet altijd wat we zochten. Soms denkt men een stuk dat nog prijkt op de verlanglijst enkel te kunnen aanschaffen op een dure veiling en dan plots duikt het op tijdens een rommelmarkt in een boerengat. En iedere verzamelaar kent het gevoel van een stuk te vinden waar men weet van heeft, niet naar op zoek was, maar dat men plots voor zijn neus ziet liggen voor een gunstige prijs. Voor sommige stukken zal het doel, de aanschaf, nooit bereikt kunnen worden. Voor andere verloopt het verwervingsproces volgens meest bizarre wendingen in het verhaal. Kortom: vintage verzamelen is een metafoor voor het leven zelf.

VERSLAVING

Ik schreef het al in de aanhef: ik beken graag dat ik een verslaafde vintage-verzamelaar ben. Ook ik ken immers de euforie die veroorzaakt wordt door het 'gelukshormoon' dopamine, datzelfde hormoon dat topsporters in staat stelt tot het uiterste te gaan. Vooraleer ik mij spoed naar een rommelmarkt krijgt mijn brein al een dopamine-injectie, in de verwachting een vintage-spul te kunnen bemachtigen. Als dat ook zo is, stijgt het dopamine-niveau tot ongekende hoogten. Als dat niet zo is, slaat de verwachting om in ontgoocheling. En net zoals de sporter die steeds nieuwe uitdagingen zoekt, ben ook ik steeds op zoek naar meer exclusieve vintage en beleef ik minder plezier aan spullen die me in de beginperiode wel nog euforisch konden maken.

De neurologische processen gepaard gaand met verzamelen leiden dus tot verslaving, in de positieve betekenis van de term. Mijn verslaving is niet expliciet ingegeven door een drang om erfgoed te bewaren en ook niet door commerciële overwegingen, niet uit pure nostalgie naar mijn jeugd of als educatieve bedoening (al leer ik veel en sla ik mijn bevindingen op in documenten) en evenmin door een behoefte om uit te pakken met status of expertise. Misschien wel als een expressiemiddel, als een deel van mijn persoonlijkheid. Op de leeftijd van gepensioneerde is het ongetwijfeld een zinvolle liefhebberij geworden.

Een vintage-verzamelaar moet ook verslaafd zijn. Ik mag me daarbij gelukkig prijzen te behoren tot het ras van de 'slordige verzamelaar': ik heb een heel brede interesse in wat ik verzamel. Daardoor blijf ik dingen vinden die me interesseren en kan ik regelmatig een dopamine-rush voelen, bovendien tegen een aanvaardbare prijs. Daarbij ben ik me wel degelijk bewust van een soort paradox: terwijl mijn vintage-collectie vaak gesitueerd is in het minimalistisch tijdperk van 'less is more', probeer ik mijn leefomgeving nét niet vol te stouwen met mijn geliefde objecten. Misschien is het uiteindelijk wel die horror vacui, die angst voor de leegte, die de psyche van de vintage-verzamelaar dicteert. Verzamelen is, zoals al wat menselijk is, chaos en orde, soms meer chaos, dan weer meer orde.

VINTAGE-MUSEA

Ik zei het al: mijn huis is mijn privémuseum. Er zijn ongetwijfeld tal van vintage-musea bij talrijke verzamelaars thuis, al dan niet met pronkstukken in een vitrinekast.

Bij een bezoek aan gelijkgestemden wordt mij wel eens het genoegen geboden er in rondgeleid te worden door de verzamelaar, door de museumdirecteur dus, die met kennis kan vertellen over de dingen die spreken. Zou het geen prachtig idee zijn om een platform te creëren waar verzamelaars hun vintage-musea openstellen, zodat iedereen mekaars verhalen kan lezen? Zo wordt de verzamelende burger een verzamelde burger. Niet onderworpen aan de traditionele museale codes, krijgt de vintage-verzamelaar - hij is tenslotte de enthousiaste kenner - de kans zelf zijn verzameling thuis - ieder huis is een potentieel museum - open te stellen. Waarom, naar analogie met openmonumenten- en opentuindagen, geen jaarlijkse openvintage-verzamelingdag?

Nuttige info voor de (beginnende) vintage-verzamelaar:

Jean-Michel Homo publiceert jaarlijks La Cote du design met de prijssettingen van vintage.

Taschen publiceerde de reeks Decorative Art, aflevering 50s, 60s en 70s, Design van de 20ste eeuw, Scandinavian Design, 1000 Lights, vol. 1 en 2, 1000 Chairs

De Foundation pour l'Architecture: l'Utopie du Tout Plastique 1960-1973

Marc Heiremans: Art Ceramics, Pioneers in Flanders 1938-1978
De startpagina voor vintage-design is: www.designaddict.com: designer-, producer- en objectindex, tevens verkopers van vintage-design

VERZAMEL DINGEN

Huisaltaar

Deze kader is tegelijk een huisaltaar, waarop de geboorte van Christus staat afgebeeld. Ze dateert wellicht uit het einde van de 19de eeuw en is afkomstig uit voormalig Oostenrijk-Hongarije. Achterin de kast is een muziekdoos verwerkt, die met een sleutel kan worden opgewonden. Zo kon het kerstgebeuren extra sfeervol in scène gebracht worden.

Collectie Jan Holvoet

BELFIUS

De **grootste privékunstverzameling** in ons land is in handen van **Belfius Bank**. De omvangrijke collectie van de financiële instelling bestaat uit meer dan 4.500 werken met topschilderijen van onder meer Peter Paul Rubens, James Ensor, René Magritte en Luc Tuymans. Ze kwam tot stand na de samenvoeging van het kunstbezit van het voormalige Gemeentekrediet, Bacob en Paribas België. De voorlopers van Belfius beslisten midden vorige eeuw om een kunstcollectie uit te bouwen om het Belgische artistieke erfgoed te beschermen en om kunstenaars van eigen bodem te steunen. In het verleden kreeg de bank meermaals kritiek omdat de bijzondere stukken niet toegankelijk zijn voor het grote publiek. Maar sinds enkele jaren organiseert Belfius in haar gebouwen aan de Pachecolaan in Brussel thematische tentoonstellingen en de bank leent ook regelmatig werken uit aan tentoonstellingen.

'Op zijn best brengt het verzamelen een unieke, waardevolle en blijvende bijdrage tot de wereld. Waren bijvoorbeeld de geschriften van Plato, Aristoteles en Homerus nooit verzameld en gedeeltelijk bewaard, dan was de wereld daar armer door geweest.'

'Collecting in a Consumer Culture', 1991

EGYPTE IN LOKEREN

Kolenhandelaar Gustave Maes (Lokeren, 1851 – 1904) is naast een uiterst succesvol zakenman ook een politiek en cultureel geëngageerd man. Samen met Hector Van Hooff koopt hij de basis voor de Lokerse museumcollectie bij elkaar. In zijn eigen huis in de Roomstraat richt hij een kunstkamer in met waardevolle kunst- en antiekstukken en militaria. De rage voor archeologica woedt op dat moment volop. Wie het zich kan veroorloven, haalt maar al te graag een stuk van het Romeinse Rijk of - nog beter - het Oude Egypte in huis. De oudste Egyptische stukken uit de collectie van Gustave dateren uit de Predynastieke periode, meer dan 3000 jaar vóór Christus. Tijdens zijn leven schenkt hij een aanzienlijk aantal stukken aan het nieuwe museum, maar het is vooral zijn weduwe, Elvire Boelens, die in 1919 de belangrijkste schenking doet. Zij draagt een groot deel van zijn archeologische collectie, met Egyptische, Romeinse en Syro-Palestijnse stukken en het barokke beeld 'De Tijd' over aan het Stedelijk Museum van Lokeren, het huidige Stadsmuseum Lokeren.

Veel belangrijk erfgoed ligt gewoon bij mensen thuis. Voor het opzetten van online tentoonstellingen op haar website doet Erfgoedcel Waasland vaak een beroep op de inbreng van erfgoed uit privéverzamelingen. Zo bracht de Erfgoedcel voor het project 'De Potige Polders' honderden oude foto's en prentkaarten uit familiearchieven en fotoalbums aan het licht, die samen het verleden en de evolutie van de Wase poldergebieden in beeld brengen. Op de Erfgoedbank Waasland, te bereiken via **www.waaserfgoed.be**, vind je een greep uit de rijke collecties van heemkringen, archieven en privépersonen uit het Waasland. Intussen vind je er bijna 24.000 stukken erfgoed terug, waaronder oude foto's en prentkaarten, historische kranten, archiefstukken, voorwerpen, interviewfragmenten en filmpjes.

In Kemzeke kan je de collectie van de **Verbeke Foundation** bewonderen. Die stichting beheert de private kunstverzameling van Geert Verbeke, voormalig bedrijfsleider van een transportfirma en zijn echtgenote Carla Lens. De collectie bestaat uit een tweeduizendtal collages en assemblages uit de twintigste eeuw. Het museum is 12 hectare groot en je kan er overnachten in een 'darmhotel': de CasAnus, een creatie van de Nederlandse kunstenaar Joep van Lieshout. Het uitvergroot maag-darmkanaal inclusief anus doet ook dienst als hotelkamer.

3

BEWAREN VOOR DE TOEKOMST?

HEBBEN EN HOUDEN:

OMGAAN MET JE ERFGOED

Wil je je verzameling bewaren voor de toekomst? Dan bescherm je je kostbare collectie best zo goed mogelijk tegen alle bedreigingen. De '10 schadefactoren' zijn hiervoor een houvast. Van stof tot brand, van vlekken tot totaal verlies, alle risico's op schade zetten we hier op een rij. Meer informatie vind je op de website http://www.depotwijzer.be/de-tien-schadefactoren.

1. FYSISCHE KRACHTEN

"Fysische krachten" klinken ernstig. De grootste boosdoener is echter gewoon de zwaartekracht, doordat voorwerpen vallen, botsen en breken. Hanteer je stukken dus op de juiste manier en sta stil bij de gevaren wanneer je ze verplaatst. Slijtage door fout onderhoud, zoals overijverig poetsen, is eveneens een voorbeeld van dit soort schade.

ENKELE TIPS

Vermijd onstabiele rekken en legplanken.

Leg een bufferend materiaal rond objecten in lades, zodat ze minder bewegen bij het openen of sluiten.

Overweeg de risico's bij het verplaatsen van je collectie: vermijd bijvoorbeeld transport via een kasseibaan en verpak het voorwerp zo goed mogelijk.

Heb je toch een breuk? Laat dat dan enkel wegwerken door een gekwalificeerde restaurator. Eigen middeltjes, commerciële lijmen en kleefband doen op lange termijn vaak meer kwaad dan goed.

2. DIEVEN EN VANDALEN

Privéverzamelaars moeten in de praktijk gelukkig minder vrezen voor vandalisme en diefstal dan bijvoorbeeld een kerk of museum. Maar als je een waardevolle collectie hebt, dan kan het de moeite lonen die extra te beschermen.

ENKELE TIPS

Zorg voor zo veel mogelijk mechanische barrières die het de inbrekers moeilijk maken, zoals een permanente buitenverlichting en/of schriklichten met bewegingsdetectie, een opslagplaats centraal in het gebouw en kasten met slot voor kleine diefstalgevoelige objecten. Maar let op: schriklichten bij een deur helpen de dieven juist om snel in te breken!

Vraag zeker raad bij de politie voor een goede diefstalpreventie. Ze verleent gratis advies op maat.

3. BRAND

De kans op brand in een gebouw is eerder klein. Als het toch gebeurt, ben je beter goed voorbereid. Brandbeveiliging is maatwerk, dus vraag hierover raad bij de brandweer. Vermijd in elk geval brandbaar materiaal, verfverdunners, kaarsen e.d. in de buurt van je stukken.

ENKELE TIPS

Zorg voor een detectiesysteem en rookmelders, ook in de ruimtes waar zich geen collectie bevindt.

Voorwerpen die bevuild zijn door roet, raak je best niet aan. Bij elke aanraking dringt het roet door in het materiaal en is het nog moeilijker te verwijderen.

Voorwerpen die nat zijn door het bluswater zijn uiterst fragiel. Schakel na een brand dus steeds een gespecialiseerde restauratiefirma in!

4. WATER

Het uitlopen van kleuren, blaasvorming van een verflaag, zwamaantasting, metaalcorrosie... Water veroorzaakt vaak ernstige en onherstelbare schade. Meestal is dit het gevolg van een gebrek aan het gebouw: een lekke goot, een overlopende waterafvoer, een lek in een verwarmingssysteem. Je voorkomt waterschade dus best als je het gebouw goed onderhoudt.

ENKELE TIPS

Zorg voor een dweil, vloeipapier, ontvochtigers,... om bij beperkte wateroverlast snel in te grijpen. Reageer op de juiste manier: het gaat om erfgoed en niet om een natte trui die je eventjes op de verwarming legt om te drogen.

Inspecteer regelmatig het gebouw op water(over)last en de collectie op waterschade, zeker na noodweer, bij het vallen van de bladeren of bij dooi.

Vermijd het stapelen van voorwerpen op de grond, zelfs al is het maar tijdelijk.

Kartonnen dozen houden water tegen, plastic dozen enkel als ze waterdicht zijn afgesloten.

5. VERONTREINIGINGEN

Zuren, ammonia, stof en vuil, luchtverfrisser... zijn alle schadelijk voor je collectie omdat ze de chemische aftakeling versnellen en soms storende vlekken achterlaten die moeilijk of niet te verwijderen zijn. Je collectie zelf kan ook schadelijke stoffen vrijgeven, zoals papier met een hoog zuurgehalte, sommige plastics en fotografisch materiaal. Foto's vervaardigd uit cellulosenitraat zijn zelfs gevaarlijk voor zelfontbranding als je ze in slechte conditie op kamertemperatuur bewaart.

ENKELE TIPS

Bespaar jezelf werk en berg je zilveren voorwerpen op in een transparant, ongekleurd gripzakje bestemd voor voeding. Dan is het zilver beschermd tegen de zwaveldampen die overal in de lucht aanwezig zijn en wordt het niet meer zwart. Sluit het zakje eventueel af met transparante scotchtape kleefband, die geeft geen schadelijke stoffen af.

Gebruik als verpakkingsmateriaal steeds zuurvrije of neutrale, inerte materialen. Weeg de voor- en nadelen van de soorten verpakkingsmateriaal per materiaalsoort af tegenover elkaar.
Op depotwijzer.be krijg je meer tips.

Kies bij het schilderen of aanpassen van de opbergruimte voor materiaal dat geen schadelijke dampen afgeeft.

6. ONGEDIERTE EN SCHIMMEL

Veel kostbaar erfgoed werd vervaardigd uit 'natuurlijk' materiaal zoals hout, textiel en papier. Schimmels en insecten, zoals houtworm, kleermot of zilvervis, hebben alle hun taak in de natuur om dat 'dode' materiaal op te ruimen. Muizen en andere knaagdieren maken er handig gebruik van om nesten te bouwen.

ENKELE TIPS

Als je aantasting opmerkt, ben je eigenlijk al te laat. De kans is groot dat de hele collectie al is besmet. Maak daarom de omgeving onaantrekkelijk voor insecten en schimmels. Frequent onderhoud en een eerder koude omgeving met een lage relatieve vochtigheid schrikken ze het meeste af.

Check regelmatig je collectie op insectenvraat en schimmelaantasting. Wees er snel bij als je aantasting aantreft: zo voorkom je besmetting van andere voorwerpen.

Pas op voor chemische pesticiden. Ze kunnen schadelijk zijn voor de gezondheid en zelfs schade toebrengen aan kwetsbare materialen uit je collectie.

7. LICHT EN STRALING

Licht veroorzaakt verkleuring en ontkleuring, verlies van sterkte bij textielvezels en papier, verlies in glans van een vernis. Deze schade wordt langzaam maar zeker opgebouwd en ze is bovendien onherstelbaar. Daarom is het zo belangrijk om lichtschade zo veel mogelijk te beperken.

ENKELE TIPS

Plaats lichtgevoelige voorwerpen in gesloten kasten en dozen. Wees je er wel van bewust dat er weinig ventilatie is binnenin, met het risico op een microklimaat en het blijven hangen van schadelijke gassen en dampen.

Gebruik dichtgeweven gordijnen, rolluiken, blinden of een zonnescherm als er daglicht binnenvalt in de bergruimte.

Ook al leef je graag tussen je stukken, vermijd toch dat ze direct zonlicht opvangen. Plaats kwetsbare items (papier, textiel, fotografie) in het donkerste delen van de kamer.

8. VERKEERDE TEMPERATUUR

Temperatuur werkt samen met andere schadefactoren. Zo versnelt bij hoge temperatuur de chemische aftakeling en krijg je in een warm en vochtig klimaat sneller schimmelvorming. Bij verkeerde temperatuur worden veel plasticsoorten en cellulose geel of breken en vervormen ze. Magnetische dragers, zoals audio- en videotapes, worden onafspeelbaar. Fotografisch materiaal takelt snel af en rubber wordt broos, kleverig en valt uit elkaar.

ENKELE TIPS

Vermijd om materialen zoals hout, verf, leer, rubber, textiel, ivoor of plastics in ruimtes te plaatsen met rechtstreeks zonlicht.

Vermijd het winterse verwarmen van collecties met gevoelige materialen. Haal net je voordeel uit de winter: de koude beperkt chemische aftakeling, ongedierte en schimmels.

Inspecteer je fotografische en filmcollectie en isoleer snel aftakelende negatieven van de rest van de collectie. Pak ze dan het in volgens de regels van de kunst.

9. VERKEERDE RELATIEVE VOCHTIGHEID

Schimmelvorming, metaalcorrosie, textielkrimp: het zijn stuk voor stuk gevolgen van een te hoge relatieve vochtigheid. Een lage relatieve vochtigheid verzwakt dan weer organisch materiaal, waardoor het barst en uit elkaar valt. En schommelingen in de relatieve vochtigheid veroorzaken krimp, barsten, een losse verflaag... Een stabiel klimaat is daarom erg belangrijk om je collectie in stand te houden.

ENKELE TIPS

Klimaatbeheersing is maatwerk. Kijk regelmatig de toestand van je verzameling na. Als je schimmels, losse verflagen, barsten of scheuren opmerkt, roep je best de hulp in van een deskundige.

Plaats je stukken niet op plaatsen waar je grote schommelingen in relatieve vochtigheid kan verwachten: buitenmuren, technische ruimten, keukens en badkamers (en de deuren en gangen die erop uitkomen).

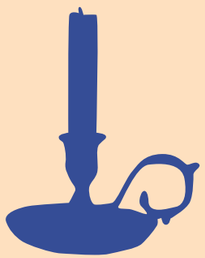

10. INFORMATIEVERLIES

Wanneer er onderdelen van een object verdwijnen of onleesbaar worden, kan er informatieverlies optreden. Maar informatieverlies gaat veel verder dan dat. Een collectie is veel waardevoller als je bijhoudt waar stukken vandaan komen en welke informatie je er zelf over hebt. Je vergeet na verloop van tijd vaak zelf wat de context van het stuk precies was en voor buitenstaanders is die al helemaal onbekend. Het bijhouden van die informatie is onderdeel van de registratie, waarover je ook meer te weten komt op www.depotwijzer.be.

WAAROM REGISTREREN?

Wanneer je een verzameling goed wil beheren, is een totaaloverzicht van groot belang. Zo weet je exact wat er in je verzameling zit, wat de aangroeimogelijkheden zijn en waar je objecten zich bevinden. Je kan de registratiegegevens makkelijk gebruiken bij het afsluiten van een verzekering en ter hand nemen als er iets misloopt. Registratie kan zelfs een hulp zijn bij het ontsluiten van je collectie voor onderzoek of tentoonstellingen.

OP FICHES OF OP PC?

Vroeger werd de informatie over een verzameling bijgehouden in dossiers of op steekkaarten, maar vandaag bestaan er verschillende digitale mogelijkheden die heel wat voordelen bieden. Het makkelijkst is een eenvoudige excel-lijst, een stapje hoger heb je de databank. Daarmee kan je bij elk voorwerp een foto opnemen en gebruik maken van meerdere zoekfuncties. Neem wel regelmatig een back-up die je bewaart op een veilige plaats!

Oost- en West-Vlaamse erfgoedbeheerders kunnen aansluiten bij Erfgoedinzicht en hun collectie in de geautomatiseerde Adlib-databank registreren. De gezamelijke ontsluiting is te raadplegen op www.erfgoedinzicht.be.

WELKE INFORMATIE NEEM JE OP?

Er zijn een aantal vaste gegevens die je best voor elk voorwerp noteert. Beperk je tot een aantal basisvelden die je voor elk voorwerp kan invullen:

- *Geef je stukken een uniek nummer, dat je eventueel ook fysiek op het voorwerp aanbrengt.*
- *Geef elk stuk een objectnaam, zoals "schilderij" of "postkaart". Probeer steeds dezelfde term te gebruiken voor dezelfde soort voorwerpen.*
- *Naast een titel kan je ook een beschrijving noteren.*
- *Het kan nuttig zijn om de maker, datering, toestand, afmetingen en het materiaal te noteren.*
- *Je kan ook de aankoopprijs, verkoper en verzekeringswaarde mee registreren.*
- *Noteer zeker waar het voorwerp staat of hangt (de standplaats) en neem van elk voorwerp één of meerdere foto's.*

Registreren is een blijvend proces, want de collectie is steeds in verandering: je verplaatst iets, leent het uit of verkoopt het, er treedt schade op... Door de informatie steeds up-to-date te houden, behoud je het beste overzicht op je eigen collectie.

HEB JE HULP NODIG? NEEM DAN ZEKER EEN KIJKJE OP WWW.DEPOTWIJZER.BE OF OP WWW.MUSEUMINZICHT.BE. ONDER DE HOOFDING 'MUSEA AAN HET WERK' VIND JE PRAKTISCHE INFORMATIE OVER REGISTREREN. OOK BIJ JE LOKALE ERFGOEDCEL OF ERFGOEDZORGER KAN JE OM HULP OF ADVIES VRAGEN!

VERZAMEL DINGEN

Vaas

Deze imposante vaas in grèskeramiek werd na 1955 gemaakt bij de Henegouwse pottenbakkerij Armogres, naar een ontwerp van Pierre Delesenne (Bouffioulx 1907 - Gilly 1993). Ze is 32 cm hoog en heeft een diameter van 32 cm. De producten van Armogres zijn herkenbaar aan hun wazige glazuur, sommige zijn gedateerd en voorzien van een fraaie signatuur. Deze is gestempeld en dat toont aan dat ze gemaakt is in serie en in diverse formaten, maar wel van een hoge kwaliteit.

Collectie Hubert De Bock

MARIA DE ROOSE

De molen is al eeuwenlang een dankbaar decoratiethema. Molenarin Maria legde een collectie aan van allerlei gebruiks- en siervoorwerpen waarop de molen staat, van 18de-eeuwse wandtegeltjes tot recente memorabilia. Maria kreeg de stukken vaak van andere molenaars, familie en vrienden die haar passie kennen.

HUBERT DE BOCK

Hubert De Bock is fervent verzamelaar van kunstkeramiek uit de Waalse en Noord-Franse ateliers. Zijn omvangrijke collectie bevat o.m. materiaal van Belgische keramisten als Joost Marechal, Elie Van Damme, Jan Kellner en Charles Catteau. Hij beheert al meer dan 1000 stuks en de verzameling blijft groeien…

ALEX DEYAERT

De familie Deyaert is al drie generaties actief als fotograaf in Rupelmonde. Alex Deyaert bewaart een kleine collectie fototoestellen en stukken uit het verleden van zijn vader en grootvader. Maar de foto's genomen door de Deyaerts zijn in heel Groot-Kruibeke terug te vinden: in familie-albums, kaders en aan muren...

GODELIEVE ROMBAUT

Godelieve Rombauts collectie kerkboeken, bijbels en oude documenten begon met de erfenis van haar groottante. Later volgden allerlei schenkingen en vondstjes. De verzameling is intussen aangegroeid tot zo'n 300 stuks. Haar meest bijzondere stuk is een "Geestelycke straele des innighs gebedts" uit 1680.

RIK VAN DAELE

Wie Waasland zegt, zegt Reynaert De Vos. En wie Reynaert zegt, zou bijna Rik Van Daele kunnen zeggen. Rik doctoreerde op de Reynaertroman en is bezieler van het Reynaertgenootschap. Zijn meest geliefde collectiestuk is een "doorschoten" auteursexemplaar van het proefschrift van reynaerdist J.W. Muller uit 1884. Het ideale stuk dat nog ontbreekt uit de collectie is een beeldhouwwerkje van Albert Poels.

ALEX CLAYS

In de uitgebreide collectie van Alex Claeys vind je honderden speelkaarten gedrukt sinds ca. 1800, naast postkaarten en chromolitho's (gekleurde reclamekaarten) uit de 19de en het begin van de 20ste eeuw waarop speelkaarten voorkomen. Hij werkt geregeld samen met musea om de unieke collectie tentoon te stellen.

PIETER ACHTERGAELE EN ILSE DE MUNCK

Ilse De Munck en Pieter Achtergaele startten drie jaar geleden met hun verzameling volksspelen. Pieter maakt oude houten spelen na, zodat deze opnieuw kunnen worden gespeeld. Daarnaast verzamelen ze ook oude spelen. Als ze konden kiezen, dan voegden ze het allerliefst nog een authentiek struisvogelsspel toe aan de collectie.

WILLY SAMSON

Sinds jaar en dag vermaken de mensen zich met allerlei volksspelen. Willy Samson maakte er zijn levenswerk van deze traditie in leven te houden. Zijn verzameling omvat zo'n 40 spelen, waaronder vroeg-20ste-eeuwse exemplaren en nauwgezette replica's.

BEN IK GOED BEZIG?

Tips & tricks

1 ZIJN ALLE VOORWERPEN GESCHIKT VOOR DE OPSLAGRUIMTE?
Controleer vooral op schimmel- en insectenaantasting. Isoleer aangetaste voorwerpen van de andere en laat ze zo snel mogelijk behandelen door een restaurator. Anders besmetten ze de hele collectie.

2 GEBRUIK JE DE JUISTE VERPAKKINGSMATERIALEN?
Weeg af welk materiaal het meest geschikt is voor de opslag van jouw collectie:
↘ zuurvrij materiaal voor papier (ook foto's) en textiel. Zuurvrij materiaal absorbeert de zuren in de voorwerpen en wordt dus zelf zuur. Daarom vervang je het best gemiddeld om de 7 jaar.
↘ inert materiaal (vb. polyethyleenschuimplaat en -folie, polypropyleenplaat, minigripzakjes voor voeding) specifiek voor de opslag van erfgoed geeft geen schadelijke dampen af, maar kan geen zuren absorberen.

3 WORDT DE OPSLAGRUIMTE MAANDELIJKS AFGESTOFT EN GEPOETST?
Stofzuig één keer per maand de vloer en reinig met een weinig water en een pH-neutraal detergent (o.a. biologische allesreiniger) indien nodig.

4 WORDEN DE HOUTEN REKKEN, KASTEN EN VOORWERPEN GECONTROLEERD OP INSECTEN OF SCHIMMELS?
Controleer deze twee keer per jaar op aantasting. Insecten vliegen in een onverwarmde ruimte vooral uit tussen de lente en het einde van de zomer. Controleer dus zeker in deze periode.

5 ZIJN ER VOCHTPROBLEMEN IN DE OPSLAGRUIMTE?
Dit merk je aan condensatie op ramen of koude oppervlakken, oppervlakteschimmels, vochtvlekken en naar schimmel ruikende lucht. Contacteer een deskundige (vb. ingenieur bouwfysica) en laat het vochtprobleem zo snel mogelijk verhelpen.

6 WORDT HET TEXTIEL OP EEN CORRECTE MANIER BEWAARD?
Controleer twee keer per jaar je textielcollectie op aantasting door insecten en schimmels.

7 WORDEN DE METALEN OBJECTEN OP EEN CORRECTE MANIER BEWAARD?
Controleer twee keer per jaar je metaalcollectie op aanslag en corrosie en berg ze droog en stofvrij op.

8 VALT ER RECHTSREEKS ZONLICHT IN DE OPSLAGRUIMTE?
Blindeer de ramen zoveel mogelijk en/of verpak alles in dozen. Ultravioletstralen van daglicht en van kunstlicht tasten voornamelijk organisch materiaal aan, maar zijn ook schadelijk voor bijvoorbeeld plastics en fotografisch materiaal.

OVER DUIVENKOKERTJES, OORLOGSDAGBOEKEN, ETCETERA...

SCHENKINGEN AAN OPENBARE ARCHIEFINSTELLINGEN

HET LEVEN ZOALS HET IS: GEMEENTEARCHIEF BEVEREN - EEN DAGBOEK VOOR DE EEUWIGHEID

Een doordeweekse dag in het archief. Een telefoontje van een dame uit Melsele onderbreekt de routine van het beschrijven. Mevrouw vraagt of wij binnenkort even willen langskomen. Een aflevering van het televisieprogramma Tussen Kunst en Kitsch heeft haar aan het nadenken gebracht en aangezet om het oorlogsdagboek van haar (stief)grootvader aan het gemeentearchief te schenken. Zij wil met ons nagaan of ze er zeker kan van zijn dat haar schenking in correcte omstandigheden en met de nodige zorg voor de eeuwigheid zal worden bewaard. En of we er ook iets mee zullen doen, zoals opnemen in een tentoonstelling, of er een stukje over schrijven. Als eerbetoon aan de grootvader? Mevrouw, we komen er aan…

Op de afgesproken dag gaat het richting Melsele. De medewerkers van het gemeentearchief zijn op alle mogelijke scenario's voorzien. Zij hebben een fototoestel meegebracht, de nodige documenten en aangepast verpakkingsmateriaal om snel te kunnen handelen. Mevrouw is duidelijk opgelucht ons te zien. Het dagboek uit de Eerste Wereldoorlog, een frontdiploma en een foto van haar grootvader in uniform liggen in de woonkamer uitgestald op de tafel. Het blijken stuk voor stuk zeer persoonlijke archiefdocumenten, met een grote emotionele waarde, maar waarvan mevrouw overtuigd is dat zij het emotionele ver overschrijden. Dit is belangrijk materiaal voor het verleden van onze regio en ons land. Materiaal dat nooit verloren mag gaan, omdat het een onmisbare schakel vormt in ons collectief geheugen.

Wij kunnen haar alleen maar bijtreden: in het gemeentearchief zal haar schenking met respect, zorg en interesse bewaard kunnen worden.
Het wordt verder overigens een gedenkwaardig bezoek: mevrouw haalt herinneringen op aan haar grootvader en vertelt over hoe zij hem als kind en jongvolwassene heeft gekend. Wij noteren gretig, dit is materiaal dat ons later uitstekend van pas zal komen tijdens de onderzoeksfase. En misschien komt er ooit wel een boek van? Dan vormt deze informatie een eerste basis. Voor wij de schenking verpakken voor het transport, vullen wij het ontvangstbewijs in. Later volgt nog een officiële bedanking vanwege het gemeentebestuur.

HET LEVEN ZOALS HET IS: STADSARCHIEF SINT-NIKLAAS - EEN SPIONAGEBERICHT VANUIT GELDERLAND

Begin maart 2013 ontvangt het Sint-Niklase stadsarchief een verrassend postpakket, verzonden vanuit de Gelderse gemeente Heukelum. Wij zijn zeer benieuwd. Het pak bevat twee groene kartonnen kokertjes, klaarblijkelijk bestemd voor het transport van clandestiene oorlogsberichten door postduiven. In één van de kokers bevindt zich nog een flinterdun, opgevouwen blaadje met een in potlood gekrabbelde tekst. Dit is ontegensprekelijk afkomstig van verzetslui uit een spionage- of inlichtingennetwerk. Een bijzonder intrigerend, ietwat aandoenlijk handschrift. "Beste Vrienden", zo luidt de aanhef, "De duif is gevonden te Sinaai (Waas) den 28-4-44 van jonge mannen die zich moeten verdoken houden, 's morgends om 5 ½ u." Daarop volgt in zeer beknopt bestek informatie over munitievervoer via de spoorlijn Sint-Niklaas - Gent en over economische collaboratie in Sint-Niklaas en Temse.

Bert Arendonk heeft onze dienst eerder in een mail op de hoogte gebracht over deze vondst. Zij maakt deel uit van de nalatenschap van zijn schoonvader Willem Bron, die anno 1944 in de heerlijkheid Marienwaerdt woonde. "Mijn schoonvader woonde […] in een omgeving met veel Duitse soldaten", meldt Arendonk, "toen op een dag een duif neerstreek die duidelijk vermoeid was. Aan elke poot was een groen kokertje bevestigd en in de kokertjes bevonden zich berichten. De afzender was duidelijk een inwoner uit uw gemeente Sint-Niklaas. Onze vraag aan u is: heeft u interesse voor het originele bericht met de twee kokertjes? Zo ja, dan sturen we u dat graag toe." En jawel, natuurlijk willen wij zo'n zeldzaam document humain opnemen in ons archiefdepot. Wij zullen er zelfs een speciale zuurvrije bewaardoos voor laten maken in ons conservatieatelier aan de Zamanstraat.

EEN RIJKE OOGST NA PUBLIEKE OPROEPEN

Het stadsarchief Sint-Niklaas heeft sedert ruim twintig jaar een traditie opgebouwd in het verrijken van zijn beeldcollecties en archiefbestanden door particuliere schenkingen. In het vooruitzicht van het millenniumproject Stad in de Tijd (2000) is via alle stedelijke communicatiekanalen een oproep gelanceerd naar historische foto's en films van Sint-Niklaas en zijn deelgemeenten Belsele, Sinaai en Nieuwkerken. Het is de bedoeling om het hoofdzakelijk officiële beeld-archief - met een zwaar accent op ontvangsten, plechtigheden en feesten - aan te vullen en te diversifiëren. Deze eerste grootscheepse actie kent een grote respons. Zo kunnen heel wat films van amateurcineasten uit de Koninklijke Foto- en Cineclub Licht en Schaduw, opgericht in de jaren 1930, opgespoord en gedigitaliseerd worden. Talrijke verenigingen, scholen, organisaties en privé-personen stellen - soms na enig wikken en wegen - hun zeer dierbare foto's tijdelijk of definitief ter beschikking, voor de publicaties, tentoonstellingen en de audiovisuele openluchtevocatie van Stad in de Tijd.

Allerhande latere publieksgerichte initiatieven, zoals de gemeenschapsvormende wijkprojecten De Westerbuurt vertelt (2006) en Sprakeloos in de buurt (2010) en de cultuurtentoonstellingen Wij, Reynaert: drie Sint-Niklase massaspelen (2011) en Jawaade! Marc Sleen 90 (2012), leveren een rijke oogst aan bruiklenen en veelal ook schenkingen op. In het raam van de startmanifestatie Platform 14-18 (februari-april 2014) is aan particulieren andermaal de kans geboden om actief deel te nemen aan een dynamische, week na week groeiende expositie over de Groote Oorlog in Sint-Niklaas en het Waasland. Ook dit evenement zorgt weer voor een gevoelige en kwalitatief belangwekkende uitbreiding van de particuliere bestanden van het stadsarchief.

ADMINISTRATIEVE POESPAS

Terug in het gemeentearchief, nemen wij de nieuwe schenking op in het schenkingsregister: de schenking krijgt een uniek identificatienummer, waaraan wij de gegevens van de schenker toevoegen, een beknopte beschrijving van de archiefstukken en de voorwaarden die de schenker aan de schenking heeft verbonden. In het concrete geval van het oorlogsdagboek gaat het om eeuwige bewaring en het ter beschikking stellen voor onderzoek en publieksactiviteiten.

Aan het eind van het jaar legt het gemeentearchief op basis van dit register een overzicht van alle nieuwe schenkingen voor aan het college van burgemeester en schepenen, dat de schenkingen voorlopig aanvaardt. De definitieve aanvaarding waardoor de schenkingen officieel worden opgenomen als onderdeel van het gemeentelijk patrimonium, is de bevoegdheid van de gemeenteraad. Zo zag het Beverse patrimonium zich de afgelopen jaren verrijkt met tientallen schenkingen, bijvoorbeeld van ereschepenenen, nabestaanden van gewezen burgemeesters, van verenigingen (KAV Beveren, Zanggroep Alternatief Vrasene, Bond van Grote en Jonge Gezinnen), plaatselijke kloosterordes (zusters van O.-L.-Vrouw Presentatie, zusters van de heilige Vincentius a Paulo), van heemkundigen,journalisten en particulieren met een groot hart en verantwoordelijkheidsgevoel voor het lokale erfgoed.

WERK AAN DE WINKEL

Net zoals bij de Beverse collega's vergt het verwerven en verwerken van externe archivalia de nodige aandacht en tijd van de medewerkers van de Sint-Niklase archiefdienst. Zij zorgen voor het ophalen, stockeren, schonen, selecteren, soms herordenen, identificeren, analyseren, beschrijven, verpakken, etiketteren en plaatsen van de nieuwe schenkingen. Een al dan niet uitvoerige inventaris, met een toelichting van de context, de voorwaarden en de inhoud van de geschonken bestanden of stukken, vormt het eindresultaat van deze vaak ingewikkelde materiële en intellectuele bedrijvigheid. In 2011 bijvoorbeeld zijn circa 400 werkuren besteed aan deze opdracht.

Op gezette tijden wordt een overzichtelijke lijst van de schenkingen aan de Sint-Niklase gemeenteraad ter goedkeuring voorgelegd. Daartoe wordt ook de financiële waarde van dit nieuwe gemeentelijk patrimonium geraamd, wat een vrij delicate onderneming is. In zijn zitting van 28 oktober 2011 heeft de Sint-Niklase gemeenteraad niet minder dan 106 schenkingen aan het stadsarchief aanvaard. Zij zijn aangeboden door 63 particulieren en twaalf instellingen of verenigingen, vooral uit Sint-Niklaas en het Waasland.

Het gaat onder meer om archief- en documentatiebestanden van families, bedrijven, het Economisch Comité Waasland, verenigingen en sportclubs. Daarnaast bestaat het aanbod uit vier films, tientallen foto's en dia's, manuscripten, affiches, diploma's, boeken en andere drukwerken, genealogische documentatie, cd-roms en dvd's, twee kostbare breuken, porseleinen ereschalen, keramieken wandtegels en nog andere voorwerpen die via particulieren aan het archief geschonken werden. Het oudste document, geschonken door Maria Tersago uit Sint-Niklaas, dateert van 1791. De meest recente stukken zijn publicaties uitgegeven in 2010.

DE RECONSTRUCTIE

Na de administratieve afhandeling start het archief een onderzoek naar de schenking zelf. In het geval van het oorlogsdagboek bijvoorbeeld, wordt in de eerste plaats de auteur van het dagboek bestudeerd, met als uitgangspunt de verhalen en de details die de schenker heeft verteld. Het is de bedoeling om de auteur te kunnen reconstrueren als burger, zoon, echtgenoot en vader en vooral als soldaat tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Wij stellen ons daarbij allerlei vragen over zijn identiteit. In welk gezin is hij geboren en waar liep hij school? Welk beroep oefent hij uit? Met wie is hij getrouwd en had hij kinderen? Waar brengt hij zijn legerdienst door? Waar verblijft hij tijdens de eerste oorlogsweken? In welke sectoren verblijft hij tijdens de volgende vier oorlogsjaren en hoe verloopt zijn frontcarrière? Een volwaardig portret van de auteur moet ons toelaten om zijn oorlogsdagboek in de juiste context te plaatsen en aan het dagboek een correct historisch gewicht te kunnen toekennen. Het onderzoek resulteert ten slotte in een uitgeschreven rapport, of een biografie van de soldaat-auteur.

© *Gemeentearchief Beveren*

EEN NIEUWE JAS

Het onderzoek wordt gevolgd door het feitelijke inventariseren: alle onderdelen van de schenking, namelijk het dagboek, het portret en het diploma, krijgen binnen het schenkingsnummer nog een eigen unieke nummering. Het eindresultaat is de inventaris, die ter inzage ligt in de leeszaal en die verschijnt op de website.

Tot slot krijgen alle onderdelen een aangepaste, pH-neutrale of zuurvrije verpakking. Die kan bestaan uit zijdepapier - als het om tere stukken gaat -, een zuurvrije omslag waarop het identificatienummer wordt genoteerd en een bij voorkeur op maat gemaakte zuurvrije doos. Dit alles moet ervoor zorgen dat omgevingsomstandigheden zoals licht, temperatuur, vocht en stof de archiefstukken slechts beperkt kunnen beïnvloeden. Hoe groter de blootstelling aan deze factoren, hoe meer gevaar op bv. papierverzuring of een schimmelinfectie.

Vervolgens krijgt de doos een eigen plek in het archiefdepot.
Soms wordt het stuk vooraf nog professioneel gedigitaliseerd, met een boekscanner of door een gespecialiseerd fotograaf. Op deze manier kan het document gemakkelijk en efficiënt worden geraadpleegd, zonder al te veel handelingen van voorzichtige en minder voorzichtige onderzoekers te moeten ondergaan. Indien de schenker dit wenst, ontvangt hij een digitale kopie of een afdruk op papier voor persoonlijk gebruik. Zo heeft onze dame uit Melsele een print van het dagboek ontvangen, zodat zij er zelf ook nog in kan lezen.

SCHENKINGEN AAN OPENBARE ARCHIEVEN - EEN NIEUW LEVEN IN DE DOP

Het duivenbericht, het oorlogsdagboek, de foto's en films, de analoge of digitale documenten, geschonken aan openbare archieven en volgens de regels van de kunst aanvaard, verwerkt, beschreven en bewaard, zijn klaar voor een nieuwe toekomst. Zij kunnen geraadpleegd worden door studenten en vorsers. Zij kunnen geëxposeerd of geprojecteerd worden voor het brede publiek. Zij kunnen toegankelijk gemaakt worden in educatieve of wetenschappelijke bijdragen, in boeken, via websites, documentaires of dvd's. Wat een heerlijk, boeiend perspectief!

TEKST: PIET VAN BOUCHAUTE, STADSARCHIEF SINT-NIKLAAS - CARINE GOOSSENS, GEMEENTEARCHIEF BEVEREN

VERZAMEL DINGEN

Koekjesdoos

Blikken dozen werden ook destijds al gemaakt om verzameld te worden. Firma's zoals Victoria, de koekjesfabrikant die in 1896 van start ging en in 1969 (in België) de deuren sloot, zorgden dan ook voor de nodige variatie in het ontwerp van hun dozen. Zeker feestelijke gebeurtenissen, zoals het huwelijk van koning Boudewijn en koningin Fabiola in 1960, waren extra reden voor het uitbrengen van verzamelexemplaren.

Collectie Kris Boel

© Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas

DE VERZAMELAAR ALS ERFGOEDMAKER?

Verzamelingen komen in allerlei maten en vormen voor. Schilderijen, oude schoolkaarten, ex-voto's, miniatuur-auto's en zelfs paperclips: werkelijk alles kan het hart van een verzamelaar stelen. Sinds de negentiende eeuw is het verzamelen duidelijk gedemocratiseerd. Daar waar verzamelen vroeger was voorbehouden voor de rich and famous, groeide het dankzij de stijgende welvaart uit tot een activiteit voor iedereen. Het helpt natuurlijk dat verzamelobjecten niet meer duur of uniek hoeven te zijn. Steeds meer mensen verzamelen voorwerpen uit het dagelijks leven. Niet om ze te gebruiken, maar om ze te koesteren, te catalogeren en bij te houden voor de toekomst. Erfgoed, zegt u? Misschien. Enkel de toekomst kan uitwijzen welke collecties zullen worden overgedragen en welke niet.

TEKST: LECA - Landelijk Expertisecentrum voor Cultuur van Alledag

VERZAMELAARS EN DE EERSTE PUBLIEKE MUSEA

Doorheen de geschiedenis zijn heel wat sporen te vinden van verzamelaars. De elite van het oude Egypte, de rijke Grieken en Romeinen, de machtige abten van middeleeuwse kloosters: allen legden ze verzamelingen aan die hun rijkdom, macht en kennis van de wereld etaleerden. De schatkamers van sommige hoven en abdijen zijn legendarisch. Tijdens de zestiende eeuw duikt een fenomeen op dat het verzamelen van objecten naar een nieuw niveau tilt. Rijke burgers gaan op zoek naar exotische voorwerpen, gedroogde planten, opgezette dieren, oude munten en andere 'rariteiten'. In hun zogeheten *Wunderkammern* of rariteitenkabinetten proberen ze vat te krijgen op de wereld. Zo houdt de Nederlandse schilder Rembrandt van Rijn er een prachtige kamer vol curiositeiten op na, die je nog steeds kan bezichtigen in zijn woonhuis in Amsterdam.

In diezelfde periode beginnen rijke burgers bibliotheken aan te leggen vol kostbare en zeldzame boeken. Het is geen toeval dat deze collecties populair worden in een tijd waarin er ontzettend veel verandert. Nieuwe wetenschappelijke inzichten, de ontdekking van de Nieuwe Wereld en de confrontatie met 'De Ander' doen het bestaande wereldbeeld op haar grondvesten daveren. Verzamelaars proberen dan ook orde en systematiek te brengen in de chaotische nieuwe wereld. Echte musea kan je die rariteitenkabinetten nog niet noemen. Ze zijn enkel toegankelijk voor een select publiek en dienen voornamelijk om de rijkdom en kennis van de verzamelaar te onderstrepen.

In de zeventiende en achttiende eeuw duiken de eerste publieke musea op, zij het nog met mondjesmaat. De naturalia, kunstvoorwerpen en oudheidkundige objecten uit rariteitenkabinetten komen

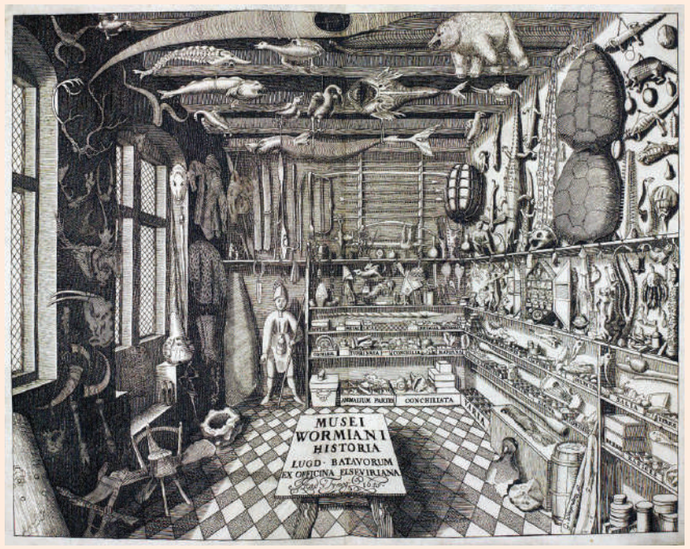

Het Museum Wormianum, het rariteitenkabinet van Deens geleerde Olaus Wormius, 1655

De Madonna van Jean Fouquet (1452), één van de kunstschatten uit de privécollectie van ridder Florent van Ertborn
Bron: Wikimedia Commons

veelal terecht in natuurhistorische, kunsthistorische en oudheidkundige musea. Vanaf de negentiende eeuw stijgt het aantal Europese musea spectaculair. Opnieuw spelen verzamelaars hierbij een rol. Zo liet ridder Florent van Ertborn na zijn dood in 1840 zijn waardevolle collectie schilderijen na aan het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van Antwerpen. Deze oud-burgemeester verzamelde tijdens zijn leven kunstwerken van onder andere Jan van Eyck, Rogier van der Weyden, Hans Memling, Jean Fouquet, Simone Martini en Antonello da Messina. Vandaag vormt deze voormalige privécollectie de kern van de verzameling oude schilderkunst van het KMSKA.

Veel oudheidkundige musea kwamen er op initiatief van lokale oudheidkundige kringen. De leden van die kringen behoorden vaak tot de adel of rijke burgerij. Ze verzamelden materiële overblijfselen van de Oudheid, gaande van brokstukken van klassieke vazen, oude munten, glaswerk tot zelfs grafstenen uit die tijd. Net als

de oudheidkundige musea, zijn de oudheidkundige kringen een negentiende-eeuws fenomeen. Tijdens de negentiende eeuw groeide de algemene interesse voor het verleden immers aanzienlijk. Daarom wordt die eeuw ook wel eens de eeuw van de geschiedenis genoemd.

In de tweede helft van de negentiende eeuw vindt een belangrijke verschuiving plaats in historische interesse. Naast De Grote Geschiedenis van Grote Mensen, wordt ook gekeken naar de kleine geschiedenis van de gewone man. Als opkomende wetenschap bestudeert de volkskunde de beleving en geschiedenis van het dagelijks leven. Niet veel later worden er over heel Europa volkskundige musea opgericht, die dagdagelijkse voorwerpen toegankelijk maken voor het ruime publiek. Het huidige Huis van Alijn in Gent bijvoorbeeld opende voor het eerst haar deuren in 1932 onder de naam 'folkloremuseum'. Die interesse voor het dagdagelijkse uit zich ook in het soort objecten dat als verzamelwaardig wordt beschouwd. Voortaan konden ook alledaagse objecten deel uitmaken van een verzameling. Denk maar aan bierkruiken, kroonkurken of knopen. Op die manier werd verzamelen zelf toegankelijker voor een breed publiek.

HEDENDAAGSE VERZAMELAARS EN DE ERFGOEDSECTOR, EEN NATUURLIJK HUWELIJK?

Door de democratisering van het verzamelen werd de band tussen privéverzamelingen en collectiebeherende instellingen minder evident. Hoewel veel verzamelaars hopen dat hun collectie zal worden overgenomen door een professionele organisatie, blijkt dat zelden het geval. De meeste musea kampen met depotproblemen, waardoor ze heel selectief zijn in wat ze aankopen of als schenking aanvaarden. Af en toe duiken waardevolle verzamelingen op die musea wel zouden willen opnemen, maar waarvoor ze te weinig financiële middelen hebben. Zelfs wanneer een collectie wordt geschonken, lopen de kosten voor behoud of beheer vaak hoog op. Om te vermijden dat dergelijke verzamelingen naar het buitenland verdwijnen, koopt de Koning Boudewijnstichting sommige verzamelingen op. Dankzij hun Fonds voor Roerend Cultureel Erfgoed worden waardevolle werken of verzamelingen binnen de landsgrenzen gehouden. Een mooi voorbeeld hiervan is de verzameling Catteauvazen van Marcel Stal en Claire De Pauw. Deze collectie van meer dan 800 art-decovazen in keramiek werd geschonken aan de Koning Boudewijnstichting. Die ontsloot de collectie via een geïllustreerde publicatie, een volledige online inventaris en door de vazen in bruikleen te geven aan het Koninklijk Museum voor Kunst en Geschiedenis te Brussel.

Ook de Vlaamse Gemeenschap trekt zich het lot van sommige verzamelingen aan. Via het topstukkendecreet (2003) kwam er een lijst van unieke en onmisbare cultuurgoederen of verzamelingen die speciale bescherming krijgen. Topstukken mogen niet zomaar verkocht worden aan het buitenland en voor fysische ingrepen is voorafgaande toelating vereist.

Schenking Claire De Pauw - Marcel Stal, coll. Koning Boudewijnstichting, KMKG, Brussel © Hugues Dubois

De collectie van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas lag in 1907 aan de basis van het eerste stedelijk museum in Sint-Niklaas.
© Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas

VERZAMELAARS REDDEN DINGEN VOOR DE TOEKOMST, ZODAT DE VOLGENDE GENERATIES ZELF KUNNEN BESLISSEN WAT ZE ERFGOED VINDEN EN WAT NIET

Het decreet verplicht de eigenaar zorg te dragen voor het topstuk. Wanneer restauraties nodig zijn, zijn de kosten tot 80 procent subsidieerbaar. Op de Topstukkenlijst prijken werken van grote Vlaamse meesters zoals Rubens, Ensor of Van Dyck maar er staat bijvoorbeeld ook een verzameling van orgels op. De Vlaamse overheid kocht die volledige collectie van privéverzamelaar Jef Ghysels om proactief te kunnen werken aan de herbestemming van de orgels. In 2014 werd het topstukkendecreet uitgebreid. Voortaan wordt de notie 'topstukken' verruimd tot alle cultuurgoederen die aan de toetsingscriteria 'zeldzaam' en 'onmisbaar' voldoen, ongeacht of ze in de Topstukkenlijst werden opgenomen. De topstukken die niet op de lijst staan, genieten wel een minder brede bescherming. Voor hen geldt enkel dat ze niet zonder toestemming buiten de Vlaamse Gemeenschap gebracht mogen worden. Net als bij de Topstukkenlijst geldt daarbij het volgende: als de Vlaamse overheid geen toestemming geeft, moet ze verplicht het cultuurgoed tegen de internationale marktwaarde aankopen.

Zelfs met de uitbreiding van het decreet vallen de meeste verzamelingen natuurlijk niet onder de noemer van 'topstuk'. Dat betekent echter niet dat ze geen rol kunnen spelen in de erfgoedsector. Musea en archieven staan bijvoorbeeld wel vaak open voor tijdelijke tentoonstellingen. Dat de verzamelaar naast zijn collectiestukken ook zijn expertise ter beschikking kan stellen, is daarbij een groot pluspunt. De meeste verzamelaars kennen immers de context, functie en geschiedenis van ieder verzamelstuk. Sommige musea gaan zelfs een stap verder en betrekken verzamelaars bij het beschrijven en contextualiseren van hun museumcollectie. Zo werden in het verleden al heel wat 'onbekende stukken' uit bijvoorbeeld volkskundige musea geïdentificeerd. In Vlaanderen bestaan er ook erfgoedorganisaties die geen collecties beheren. Denk maar aan erfgoedcellen of expertisecentra zoals LECA. Ook zij werken samen met privéverzamelaars voor hun reizende tentoonstellingen, erfgoedpublicaties, digitale beeldbanken en ga zo maar door. Op die manier kan de expertise van de verzamelaar voor een deel worden overgedragen aan de volgende generatie.
De meeste verzamelingen vallen uiteen wanneer een verzamelaar er niet meer voor kan zorgen. Via rommelmarkten en veilingen worden ze doorverkocht aan verschillende verzamelaars. Die bouwen op hun beurt verwoed aan hun eigen collectie verder. Op die manier gaan objecten niet verloren, maar komen ze terecht in een andere collectie, waar ze een nieuwe betekenis krijgen. Veel verzamelingen zijn dan ook dynamisch: ze worden ruimer of net specifieker, ze vallen uiteen, worden geheel of gedeeltelijk doorverkocht en ga zo maar door. De banden tussen de objecten in een verzameling zijn vaak tijdelijk van aard. Zo vinden veel objecten telkens weer een nieuw leven in onze wegwerpmaatschappij.

HET ERFGOED VAN MORGEN?

Zijn verzamelaars nu erfgoedmakers? Het is maar hoe je het bekijkt. Erfgoed zijn dingen die we hebben overgeërfd van voorgaande generaties en die we de moeite waard vinden om door te geven aan wie na ons komt. Dat kunnen gebruiksvoorwerpen zijn, archeologische vondsten, monumenten, landschappen, maar ook dialecten, verhalen of gebruiken. Ook verzamelaars handelen vaak uit een drang om dingen te bewaren voor de toekomst. Ze houden dingen bij. Redden ze voor de toekomst. Zodat de volgende generaties zelf kunnen beslissen wat ze erfgoed vinden en wat niet. Op die manier is de selectie van wat we erfgoedwaardig vinden niet enkel een kwestie van instituten en gevestigde musea, maar evenzeer van die duizenden gepassioneerde verzamelaars die iets zien in wat een ander (voorlopig) niets meer zegt.

MEER LEZEN?

Clifton-Mogg, C. (2003). Passie voor verzamelen. Over objecten, collecties en verzamelaars. Tielt, Uitgeverij Lannoo.
Tapis plein (2008). Nooit genoeg. Over verzamelen en hun verzameling. Tielt, Uitgeverij Lannoo.

GROEPSAANKOOP MAAKT COLLECTIEBEHEER GOEDKOPER

ERFGOEDVERENIGINGEN DIE HUN SCHATTEN WILLEN BESCHERMEN TEGEN SCHADE, HEBBEN HET VAAK MOEILIJK OM DAARVOOR DE JUISTE HULPMIDDELEN TE VINDEN, ZOALS ZUURVRIJ PAPIER OF PLASTIC. EN ALS ZE DIE AL IN DE HANDEL VINDEN, DAN BLIJKT ER VAAK EEN SCHERP PRIJSKAARTJE AAN TE HANGEN. ELK JAAR DOET DE PROVINCIE OOST-VLAANDEREN DAAROM EEN GROTE OPROEP VOOR EEN GROEPSAANKOOP VAN VERPAKKINGS- EN CONSERVERINGSMATERIAAL. GESPECIALISEERDE DEPOTCONSULENTEN SPEUREN DE MARKT AF, OP ZOEK NAAR GESCHIKT ÉN BETAALBAAR MATERIAAL. DE TRANSPORT- EN STUKPRIJS IS LAAG DOOR HET BUNDELEN VAN ALLE BESTELLINGEN EN WAT NIET BESTAAT OF TE DUUR IS, MAKEN DE DEPOTCONSULENTEN ZELF IN HET PROVINCIAAL ERFGOEDCENTRUM (ENAME).

BOVENDIEN KOMT DE ERFGOEDCEL WAASLAND TUSSEN IN EEN DEEL VAN DE GEMAAKTE KOSTEN. HET TOTAALBEDRAG WAARVOOR JE EEN BESTELLING PLAATST, WORDT OPGEDEELD IN EEN AANTAL SCHIJVEN (TOT 200 EURO, 201-400 EURO, 401-600 EURO EN MEER DAN 600 EURO). PER SCHIJF BETAALT DE ERFGOEDCEL EEN DEEL VAN DE REKENING, TOT EEN TOTAALBEDRAG VAN 300 EURO. REDENEN GENOEG DUS OM IN TE STAPPEN EN JE COLLECTIE WEER WAT BETER TE KUNNEN BEWAREN EN BEHEREN.

Alle informatie over het groepsaanbod vind je op www.oost-vlaanderen.be/depotbeleid/groepsaanbod

ERIC DE KEYZER EN CHRISTIANNE MAES

Eric De Keyzer beschikt zonder twijfel over de grootste privécollectie van klompen en klompenmakerij die je in Vlaanderen of Nederland kan vinden. Zijn echtgenote Christianne Maes bewaart historische postkaarten van het grensdorp De Klinge.

LUC VERREPT

Luc Verrept verzamelt al ongeveer 40 jaar koffiemolens. Hij beschikt hij intussen over zo'n 400 stuks, afkomstig uit de hele wereld. Zijn bijzonderste exemplaren zijn met de hand vervaardigde en gemerkte molens uit de tijd van Louis XIV, de meest recente zijn bakelieten reismolentjes en grote winkelmolens.

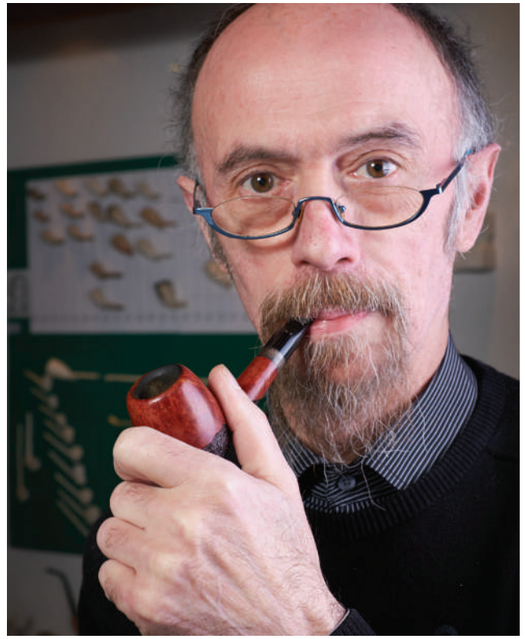

DIRK VAN DER SPEETEN

In muziekclub 't Ey (Belsele) vind je op kasten, muren en vensterbanken allerlei traditionele muziekinstrumenten uit de hele wereld. Die zijn bijna allen afkomstig uit de privécollectie van coördinator Dirk Van der Speeten. Ze belichamen het muzikale erfgoed dat ook centraal staat in de folktradities van 't Ey.

RICHARD THIRON

Vijf eeuwen tabak en pijproken leverden prachtige voorwerpen op en merkwaardige gebruiken. Richard Tiron richtte er zijn eigen museum over in. Het museum toont de evolutie van de pijp en opmerkelijke voorwerpen i.v.m. tabak, waaronder de grootste sigaar ter wereld en exotica uit Afrika, Azië en Amerika.

NOËL DE COCK

Noël De Cock bewaart alles wat met de geschiedenis van Meerdonk te maken heeft: postkaarten, foto's van het dagelijks leven, oorlogsmemorabilia, 19de-eeuwse bidprentjes… Veel stukken bewaart hij omdat niemand anders het zou doen. Op die manier bewaart hij het leven in de oude dorpsgemeenschap.

VERZAMEL DINGEN

Merklap

Eeuwenlang leerde elke meisje hoe ze eenvoudige kleren kon maken en vooral ook herstellen. De lessen snit en naad die ze daarvoor volgde, waren vaak ook een manier om het alfabet aan te leren. Om haar vaardigheid te bewijzen maakte ze dan een merklap, zoals dit exemplaar uit 1734. Op het stukje katoen toont een 14-jarig meisje dat ze al verschillende steken en patronen onder de knie heeft. Dit alles uiteraard ter meerdere eer van Maria, wiens kroon en embleem M(aria) R(egina) bovenop de lap pronken. Complexere merklappen werden ook versierd met figuren, planten, dieren, gebouwen e.d.

Collectie Peggy Van Bogaert

SUCCESSIE PLANNING

VOOR PARTICULIERE VERZAMELINGEN

Ze komen meer voor dan we soms denken: collecties met niet enkel erfgoedwaarde, maar ook een grote financiële waarde. Verzamelaars met zo'n collectie staan allen voor dezelfde vraag: wat gebeurt er met de collectie wanneer ze komen te overlijden? Hoe kan je de eenheid van een verzameling verzekeren over de generaties heen? En wat moet je doen om tijdens je leven zo lang mogelijk heer en meester te blijven over de collectie? Binnen het Belgisch recht bestaan er verschillende manieren om dit aan te pakken.

TEKST: JOS RUYSSEVELDT
I.S.M. EVEREST ADVOCATEN
DEPARTEMENT ESTATE PLANNING

SUCCESSIEPLANNING

We staan er misschien niet graag bij stil, maar voor elke verzamelaar die zijn hart en ziel heeft gelegd in een privéverzameling met erfgoedwaarde, is het een absolute must om de nodige voorzorgen te nemen voor de dag dat hij het tijdelijke inruilt voor het eeuwige. Als er geen plannen werden gemaakt, dan komen de erfgenamen terecht in het vangnet van het wettelijk erfrecht. En dit kan een aantal negatieve gevolgen hebben.

Ten eerste wil de verzamelaar vaak zelf bepalen aan wie hij zijn collectie wenst na te laten. Doet hij dit niet, dan zijn volgens het wettelijk erfrecht de kinderen de eerste begunstigden, terwijl noch de ouders noch de broers en zussen van de verzamelaar aanspraak kunnen maken op het nalatenschap. Nalaten aan een goede vriend of zelfs een dierbare broer is dus geen optie, tenzij je daar zelf voor zorgt.

Een tweede mogelijk gevolg van het wettelijk vangnet is de versnippering van de verzameling. Dit doet zich voor wanneer er meerdere erfgenamen gerechtigd zijn en de verzameling dus onder hen wordt verdeeld. Het spreekt voor zich dat menig verzamelaar zijn collectie in haar geheel wenst over te dragen, niet in het minst omdat een opsplitsing ook de financiële en de erfgoedwaarde kan aantasten, maar ook daar kan het wettelijk erfrecht geen rekening mee houden.

Tot slot betalen erfgenamen op de geërfde verzameling hoge successierechten. Deze kunnen in het Vlaamse gewest oplopen tot 65% van de waarde van de collectie! Bij collecties met grote geldelijke waarde - dit is in de praktijk vooral bij kunstverzamelingen het geval - kunnen de erfgenamen hierdoor genoodzaakt zijn stukken ofwel te verkopen ofwel over te dragen aan de overheid, ter betaling van hun belastingschuld. De wettelijke regels kunnen dus niet alleen leiden tot een fiscaal ongunstige situatie, maar de kans is ook reëel dat de collectie versnippert en dat belangrijke werken teloorgaan.

Gelukkig bestaan er manieren om deze problemen te verhelpen. Welke het meest geschikt zijn, hangt af van de collectie en de waarde van de stukken. De meest gebruikte techniek is de schenking, voor omvangrijke collecties soms gecombineerd met een door de verzamelaar opgerichte maatschap of private stichting. Je kan natuurlijk ook een testament opstellen, waarbij je zelf beslist waar de stukken uiteindelijk moeten terecht komen. Maar bij testament wordt de collectie ook onderworpen aan de heffing van successierechten, dus van zodra een collectie een uitgesproken geldelijke waarde heeft kan je beter nadenken over andere vormen van successieplanning.

De twee grootste weldoeners van de Stedelijke Musea Sint-Niklaas zijn Lodewijk Verstraeten en Jules Mathys. Verstraeten legateert in 1859 80 schilderijen in volle eigendom aan de stad. Apotheker Mathys uit Gent schenkt in 1958 65 schilderijen, 35 stijlmeubelen en 115 voorwerpen.
© Stedelijke Musea Sint-Niklaas

DE SCHENKING

De eenvoudigste vorm van overdracht is de schenking bij leven. Daarbij draagt de verzamelaar één of meerdere stukken uit de collectie over aan een persoon of aan een organisatie (bvb. een archief of museum). Deze wordt hiervan dan volle eigenaar.
De schenking is onder het grote publiek zeer populair. Ze heeft dan ook erg interessante fiscale voordelen en biedt de mogelijkheid om mensen te begunstigen die op basis van het wettelijk erfrecht geen of slechts een beperkte aanspraak kunnen maken op de stukken.

Door een schenking verliest de verzamelaar wel de controle over de geschonken stukken. Indien hij hier niet toe bereid is, kan hij ook schenken onder bepaalde voorwaarden. Zo kan er geschonken worden met uitgestelde levering - bijvoorbeeld pas na het overlijden - maar ook in dit geval worden de rechten van de verzamelaar beperkt. Vroeger durfden verzamelaars ook wel eens strenge voorwaarden te koppelen aan museale schenkingen. De bekendste is de verplichting tot permanente tentoonstelling. Tegenwoordig zullen echter weinig musea een schenking aannemen onder zulke voorwaarden, omdat het praktisch vaak onhaalbaar blijkt deze te vervullen.

Een schenking van kunstwerken verloopt meestal via een notariele akte of een handgift. Een notariële schenking geeft in de praktijk het minst aanleiding tot juridische betwistingen, aangezien de schenking door de notaris in een authentieke akte wordt gegoten. Aan deze rechtszekerheid en de ermee gepaard gaande gemoedsrust hangt echter wel een prijskaartje. Op de verplichte registratie van de notariele schenkingsakte worden immers schenkingsrechten gevorderd. In Vlaanderen bedragen deze ofwel 3% van de waarde van het kunstwerk (bij een schenking tussen ouders en kinderen en tussen partners), ofwel 7% (in alle andere gevallen). Een schenking aan een goede vriend wordt dus belast aan 7% schenkingsrechten. Beslist de verzamelaar echter dit kunstwerk na te laten via testament, dan zal zijn vriend 45 tot 65% successierechten moeten betalen, afhankelijk van de waarde van het kunstwerk. Dan lijkt de keuze snel gemaakt!

Maar het kan nog goedkoper. Indien de schenking plaatsvindt via handgift of via bepaalde buitenlandse notarissen (bv. Nederland), dan zijn er soms geen schenking- of successierechten verschuldigd. Lijkt dit te mooi om waar te zijn? Dat is het ook, althans indien de verzamelaar komt te overlijden binnen de drie jaar na de handgift. In dat geval zal de fiscus de schenking immers als onbestaande beschouwen en gelden er opnieuw successierechten van 27% tot 65%. Daar waar het de bedoeling was de taxatie te voorkomen, zal de gift net veel duurder uitvallen dan bij de Belgische notariële schenking aan 3% of 7%. De verzamelaar kan een gedane handgift wel vóór zijn overlijden alsnog laten registreren aan diezelfde 3% of 7%.

DE MAATSCHAP

Voor omvangrijke en geldelijk waardevolle collecties kan je een stap verder gaan dan een schenking. Enerzijds is er de maatschap, anderzijds de private stichting.

Wanneer de verzamelaar een sterke controle wil bij de overgang van zijn collectie naar de volgende generatie, dan kan de burgerlijke maatschap het juiste antwoord bieden. Dit is een vennootschap waarbij twee of meer personen (de 'maten') iets in gemeenschap brengen in de bedoeling een vermogensvoordeel te verkrijgen. De verzamelaar brengt zijn stukken in de maatschap en wordt vervolgens aangesteld als zaakvoerder, waardoor hij in belangrijke mate het beheer van de collectie kan blijven waarnemen.

De oprichting van een maatschap aan de hand van een bijkomende schenking heeft ook fiscale voordelen. Je kan schenken voordat de maatschap wordt opgericht; dan gelden dezelfde regels als bij een gewone schenking of handgift. Of je kan de collectie schenken na de oprichting van de maatschap, per notariële schenking aan 3% of 7% schenkingsrechten.

Concreet dient de verzamelaar een maatschap op te richten samen met de persoon aan wie hij de collectie wenst over te dragen en is het aangeraden de verzamelaar in de statuten aan te stellen als zaakvoerder. Als de collectie reeds werd geschonken, dan is het aan de begunstigde om die in te brengen in de maatschap en is de verzamelaar enkel gehouden tot de inbreng van een kleine geldsom. In dat geval is van belang dat je dit al laat opnemen als voorwaarde bij de schenking. Indien de schenking nog niet heeft plaatsgevonden, zal de verzamelaar de stukken in de maatschap brengen en betaalt de begunstigde een klein bedrag.

Zo behoudt de verzamelaar dus het beheer van zijn collectie, als zaakvoerder van de maatschap, en is de begunstigde vrijgesteld van successierechten wanneer de verzamelaar komt te overlijden.

DE PRIVATE STICHTING ALS ADMINISTRATIEKANTOOR

Als de verzamelaar vooral de eenheid van zijn collectie wil verzekeren - ook na zijn dood - dan kan hij die best onderbrengen in een private stichting die dienst doet als een administratiekantoor. Het administratiekantoor waarborgt een stabiel bestuur over de (kunst)collectie die anders door erfopvolging zou worden versnipperd. Tegelijk kunnen de erfgenamen met de oprichting van het administratiekantoor ook ontsnappen aan zware successierechten.

Zodra de verzamelaar zijn werken overdraagt aan het administratiekantoor, verwerft deze de zeggenschap en het beheer over de collectie. In de statuten wordt bepaald dat de verzamelaar het bestuur van het administratiekantoor in handen heeft. In ruil voor de overgedragen werken geeft het administratiekantoor certificaten uit, waardoor de eventuele opbrengst van de werken toekomt aan de verzamelaar. Indien de verzamelaar vervolgens zijn certificaten schenkt aan de volgende generatie, zijn er hierop geen successierechten verschuldigd.

Let wel, wanneer de erfgenamen de certificaten hebben verworven, hebben zij enkel recht op de eventuele opbrengst van de werken. Het beheer en de zeggenschap over de kunstwerken blijft immers bij het administratiekantoor, dat na het overlijden van de verzamelaar zal worden bestuurd door vertrouwenspersonen. Zo blijft de collectie onverdeeld samen.

De Salons © Stedelijke Musea Sint-Niklaas

TOT SLOT

In het Belgische rechtssysteem zijn er dus meerdere technieken om te ontsnappen aan mogelijk hoge successierechten. Maar dit vereist steeds dat de verzamelaar zelf vooraf nadenkt over wat hij met zijn collectie wil laten gebeuren. Via een op maat gemaakte successieplanning kan de eenheid van een collectie bewaard worden, kan de verzamelaar controle houden over de collectie, of kan hij eenvoudigweg zorgen dan de juiste stukken bij de juiste personen terechtkomen.

Het is iedere vooruitziende verzamelaar aangeraden zich goed te informeren en aan de successieplanner duidelijk te maken welke doelstellingen hij wil verwezenlijken. Want het zou bijzonder jammer zijn dat een levenswerk niet in de juiste handen zou terechtkomen...

COLOFON

Het project was enkel mogelijk door de samenwerking met talloze partners binnen en buiten het Waasland. We willen alle verzamelaars bedanken die meewerkten:
Pieter Achtergaele en Ilse De Munck, Kris Boel, Alex Clays, Miek Cole, Patrick De Caluwé, Alex Deyaert, Hubert De Bock, Frans De Bondt, Noël de Cock, Eric De Keyzer en Christianne Maes, Marcel De Kimpe, Maria De Rooze, Albert De Ryck, Mevr. Eeman-Janssens, Hans Geybels, Myriam Hofkens en Eddy Van den Bergh, Jan Holvoet, Jean Janssens de Varebeke, Cynthia Owens, Godelieve Rombaut, Willy Samson, Johan Terryn, Peggy Van Bogaert, Rik Van Daele, Guido Van de Voorde, Dirk Van der Speeten, Jack van Peer en Luc Verrept.

Daarnaast alle deelnemende organisaties en musea: AZ Nikolaas, Edgar Tinelmuseum, Gemeentearchief Beveren, Heemkundige Kring Braem, Heemkundige Kring De Kluize, Heemkundige Kring Wissekerke, Historisch Pijp- en Tabaksmuseum, Kantschool Artofil, Museum De Schuur, Onze-Lieve-Vrouw van de Fietsers en Stadsarchief Sint-Niklaas.
Bijzondere dank aan alle auteurs en organisaties die meewerkten aan dit magazine, Els Baetens (SteM) en Leen Heyvaert (Stadsmuseum Lokeren) als deel van het projectteam, de cultuurbeleidscoördinatoren, locatieverantwoordelijken en logistieke diensten van de Wase gemeenten voor hun inzet en ondersteuning, Franky De Schampheleer voor de fotografie.

De Erfgoedcel Waasland wil de zorg voor en de bekendmaking van het Wase erfgoed stimuleren. Ze wil zoveel mogelijk Waaslanders warm maken voor het rijke erfgoed in hun regio, door ondersteuning te bieden aan erfgoedvrijwilligers en erfgoedprofessionals, en door samen met de Wase erfgoedorganisaties en gemeentebesturen te streven naar een optimale bekendmaking van en zorg voor het erfgoed.
De Erfgoedcel Waasland is een onderdeel van Interwaas en wordt ondersteund door de Vlaamse overheid. Interwaas is het intergemeentelijk samenwerkingsverband voor streekontwikkeling in het Waasland. In samenwerking met de Wase gemeenten Beveren, Kruibeke, Lokeren, Sint-Gillis-Waas, Sint-Niklaas, Stekene, Temse en Waasmunster wil Interwaas vanuit een lokale sturing de ontwikkeling van het Waasland actief bevorderen via dienstverlening, projectwerking en belangenbehartiging.

COÖRDINATIE EN SAMENSTELLING: Erfgoedcel Waasland
FOTOGRAFIE: Franky De Schampheleer
VORMGEVING: Huis Van den Broucke

V.U.: Bart Casier, directeur Interwaas, Lamstraat 113, 9100 Sint-Niklaas
D/2014/11.208/03